

Tallinna Ülikool
Digitehnoloogiaste Instituut

Andrus Heintalu

**RAHVARAAMATUKOGUDE KASUTAJAKOOLITUSE PRAKTIKAD EESTI
KESKRAAMATUKOGUDE NÄITEL**

Juhendaja: lektor Silvi Metsar, MA (*Inf.Sc.*)

Tallinn 2016

Autorideklaratsioon

Deklareerin, et käesolev magistritöö on minu iseseisva töö tulemus.
Esitatud materjalide põhjal ei ole varem akadeemilist kraadi kaitstud.
Töös kasutatud kõik teiste autorite materjalid on varustatud vastavate viidetega.

Töö valmis Silvi Metsari juhendamisel

“.....” .....2016 a.

Töö autor Andrus Heintalu

..... allkiri

Töö vastab magistritööle esitatavatele nõuetele.

Lubatud kaitsmisele.

“.....” .....2016 a.

Juhendaja Silvi Metsar

..... allkiri

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Andrus Heintalu (sünnikuupäev: 01.03.1983)

1. annan Tallinna Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Rahvaraamatukogude kasutajakoolituse praktikad Eesti keskraamatukogude näitel“, mille juhendaja on Silvi Metsar, säilitamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu repositooriumis.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, _____

(digitaalne) *allkiri ja kuupäev*

SUMMARY

The Master's thesis "User Education Practices of Estonian Public Central Libraries" is written in Estonian and consists of 70 pages. The thesis includes 10 tables, 8 figures, 3 appendices and 55 references.

The keywords of the thesis are: PUBLIC LIBRARIES, USER EDUCATION, USER'S TRAINING, INFORMATION LITERACY and INFORMATION LITERACY TRAINING.

The purpose of the thesis is to map and characterize the practices of user education in central libraries of Estonia and to find out the preferences of users of Tallinn Central Library in the field of user education.

The research questions are:

- What are the practices of user education in central libraries of Estonia?
- How do users of Tallinn Central Library value the programmes of user education and what are the expectations to improve these?

The data collection methods are structured interviews with directors of central libraries and questionnaire among the participants of user education programmes in Tallinn Central Library.

From interviews appeared that central libraries do offer user education programmes for their users. These are mostly individual trainings, which take place irregularly. Topics of user education programmes are based on strenghts of public libraries and mostly cover the use of computer/Internet and databases. Target groups of user education programmes are mostly common users, but also elderly and unemployed were mentioned. Internet (including library's homepage, Facebook and e-mail) and advertisements in the library are the most widespread tools for notifying users about user education programmes. Feedback about courses is periodically gathered in one library only.

The results of the research indicated that users of Tallinn Central Library value highly user education programmes and are satisfied with them. Respondents gave high

ratings to and were satisfied with the training received. They would recommend the user education programme to others.

There is a demand for longer training among the users of Tallinn Central Library. Nearly half of the respondents would like the user education programme to last at least two hours and quarter of respondents prefer training up to four hours or longer. Longer training prefer those who participated in group training programme.

Three quarters of the respondents would like the user education programme to include independent task to test the knowledge acquired during training. That wish was higher among those who participated in individual training. The respondents were also interested in possibility to independently go through the trainings offered by library in Internet.

New topics for user education did not occur.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	7
1. UURIMISKIRJANDUSE ÜLEVAADE	10
1.1 Mõisted ja tõlgendused	10
1.1.1 Kasutajakoolituse tõlgendused	10
1.1.2 Infopädevuse tõlgendused	12
1.1.3 Arvutipõhine õpe	15
1.2 Taustaülevaade Eesti rahvaraamatukogudest ja Tallinna Keskraamatukogust	16
1.3 Kasutajakoolituse uuringud rahvaraamatukogudes	17
1.3.1 Rahvaraamatukogude roll infopädevuse koolitamisel	17
1.3.2 Rahvaraamatukogude ja infopädevuse kajastamine erialakirjanduses	20
1.3.3 Koolituste eripära vanemaealiste õpetamisel	24
1.3.4 Uuringud rahvaraamatukogude kasutajate eelistustest kasutajakoolituse valdkonnas	26
2. UURIMISTÖÖ METOODIKA	30
2.1 Andmete kogumine	31
2.1.1 Kasutajakoolitus Eesti keskraamatukogudes	31
2.1.2 Ankeetküsitluse koostamine ja läbiviimine	33
2.2 Andmete analüüs	35
3. TULEMUSED JA JÄRELDUSED	37
3.1 Keskraamatukogudes läbiviidud intervjuude tulemused	37
3.2 Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluse tulemused	41
3.2.1 Läbitud koolitused	41
3.2.2 Eelistused tulevaste koolituste osas	45
3.2.3 Vastajate taust	48
3.3 Uurimistöö järeldused	50
3.3.1 Kasutajakoolitus Eesti keskraamatukogudes. Järeldused	50
3.3.2 Kasutajakoolitus Tallinna Keskraamatukogus. Järeldused	52
KOKKUVÕTE	56
KASUTATUD KIRJANDUS	58
LISAD	64

SISSEJUHATUS

Magistritöö on kirjutatud teemal „Rahvaraamatukogude kasutajakoolituse praktikad Eesti keskraamatukogude näitel“. Kasutajakoolitus muutub raamatukogudes üha tähtsamaks ning kasutajakoolituse praktikad moodustavad olulise osa raamatukoguhoidja oskustest. Infopädevus on üks tähtsamaid kompetentse 21. sajandil ja elukestev õpe muutub vältimatuks tänapäevasel kiirelt muutuv ja arenevas ühiskonnas. Kasutajakoolitus, infopädevus ja elukestev õpe on tihedalt üksteisega seotud mõisted. Rahvaraamatukogud on heas positsioonis infopädevuse ja elukestva õppe edendamises kasutajakoolituse kaudu, kuna nende kasutajaskond hõlmab tervet kogukonda.

Tallinna Keskraamatukogu missiooniks on edendada elukestvat õpet ning raamatukogu tunneb huvi kasutajakoolituse valdkonna edendamise vastu. Teadmine kasutajate soovidest on vajalik, et kohandada koolitused vastavaks kasutajate vajadustele ning mitte sõltuda vaid raamatukoguhoidjate ideedest ja mõtetest. Töö autor töötas uuringu läbiviimise ajal Tallinna Keskraamatukogus.

Eestis on läbi viidud kuus üliõpilastööd kasutajakoolitusest ülikooliraamatukogudes. Epp Jääger on kaitsnud 2001. aastal Tallinna Pedagoogikaülikoolis diplomitöö „Infotarbijakoolitus Linköpingi Ülikooli Raamatukogus“, Edith Mežulis on 2002. aastal kaitsnud Tallinna Pedagoogikaülikoolis bakalaureusetöö „Infotarbija koolitus Eesti ülikooliraamatukogudes“, Kaie Viigipuu on 2003. aastal kaitsnud Tallinna Pedagoogikaülikoolis magistritöö „Lugejakoolitus ülikooliraamatukogus: raamatukoguhoidja kui koolitaja“, Karoliina Vilimaa on 2004. aastal kaitsnud diplomitöö „Infokirjaoskus ja infotarbijakoolitus Prantsusmaa ülikooliraamatukogudes“, Jaana Kulbin 2014. aastal kaitsnud magistritöö „Raamatukoguhoidjate teadmised, oskused ja hoiakud kasutajate infopädevuse arendamiseks Tallinna kutse- ja kõrgkoolide näitel“ ja Kadri Varipuu on 2014. aastal kaitsnud seminaritöö „Kasutajakoolitus Eesti teadusraamatukogudes“. Nimetatud uurimistööd käsitlevad kasutajakoolitust teadusraamatukogudes ja valimiks on

koolituste läbiviijad. Erialases ingliskeelses kirjanduses võib leida allikaid kasutaja- ja infopädevuse koolitusest teadusraamatukogudes, aga napimalt on materjali rahvaraamatukogude teemal. Kuna varasemad uurimistööd on käsitlenud teadusraamatukogusid, siis käesoleva uurimistööga soovitakse antud tühimikku täita ja keskendutakse rahvaraamatukogude ja täpsemalt keskraamatukogude kasutajakoolitustele.

Magistritöö eesmärgiks on Eesti keskraamatukogude kasutajakoolituste praktikate kaardistamine ja iseloomustamine ning Tallinna Keskraamatukogu kasutajate eelistuste väljaselgitamine kasutajakoolituse valdkonnas.

Uurimistöös otsitakse vastuseid küsimustele:

- millised on Eesti keskraamatukogude praktikad kasutajakoolituste läbiviimisel?
- kuidas Tallinna Keskraamatukogu kasutajad hindavad kasutajakoolituse programme ja millised on ootused nende täiendamiseks?

Andmete kogumisel on kasutatud struktureeritud intervjuud keskraamatukogude juhtidega ja ankeetküsitlust Tallinna Keskraamatukogus kasutajakoolitusel osalejate seas.

Töö koosneb sissejuhatausest, kirjanduse ülevaate peatükist, metoodika peatükist, uuringu tulemuste ja arutelu peatükist, kokkuvõttest ning lisadest.

Uurimiskirjanduse ülevaate peatükis käsitletakse töös kasutatavaid peamiseid mõisteid ja varem läbiviidud uuringuid ning autorite seisukohti. Peatüki koostamisel kasutati põhiliselt ingliskeelseid ja vähesel määral eestikeelseid allikaid. Otsinguks kasutati andmebaase EBSCO Host, Emerald, Taylor & Francis, ScienceDirect, Discovery, otsimootorit Google Scholar, artiklite andembaasi ISE ja e-kataloogi ESTER. Kasutatavad võtmesõnad olid infopädevus, infokirjaoskus, rahvaraamatukogud, kasutajakoolitus, *information literacy*, *public libraries*, *user education*, *users' training*, *information literacy training*. Termineid kasutajakoolitus ja infopädevuse koolitus käsitletakse uurimistöös sünonüümidenä. Kasutajakoolituse sisuks on kasutajate infopädevuse tõstmine.

Metoodika peatükis kirjeldatakse magistritöö eesmärkide saavutamiseks ja uurimisküsimustele vastuste saamiseks kasutatud andmete kogumise ja analüüsimise meetodeid, valimi moodustamist ja uurimistöö eetilisi aspekte.

Tulemuste ja arutelu peatükis esitatakse uuringu tulemusi ja võrreldakse neid kirjanduse ülevaatepeatükis käsitletud seisukohtadega.

Kokkuvõttes esitatakse uurimisküsimustele saadud vastused ning autori järeldused ja soovitused.

Lisadeks on Tallinna Keskraamatukogus kasutatud ankeetküsitlus, keskraamatukogudele saadetud struktureeritud intervjuu ja Tallinna Keskraamatukogu listi saadetud kaaskiri.

Töö autor tänab oma juhendajat Silvi Metsarit.

1. UURIMISKIRJANDUSE ÜLEVAADE

Esimene peatükk põhineb uurimiskirjanduse analüüsil ja peatüki eesmärgiks on anda ülevaade töös kasutatavatest põhimõistetest, erinevate autorite seisukohtadest ja varem läbiviidud uuringute tulemustest. Peatükk koosneb järgmistest alapeatükkidest: „Mõisted ja tõlgendused“, „Taustaülevaade rahvaraamatukogudest ja Tallinna Keskraamatukogust“ ja „Kasutajakoolituse uuringud rahvaraamatukogudes“.

1.1 Mõisted ja tõlgendused

Uurimuse põhimõisteteks on kasutajakoolitus ja infopädevus. Raamatukogudes pakutavate kasutajakoolituste kohta on käibel väga palju erinevaid termineid, eriti ingliskeelses kirjanduses – *user education*, *users' training*, *library tuition*, *library orientation*, *library instruction*, *bibliographic instruction*, *reader instruction*, *information literacy training*.

Kirjandusest selgub, et erinevad kasutajakoolituse mõisted on omavahel põimunud ja neid kasutatakse tihti sünonüümidena. Definitsioonides on ühiseks küljeks see, et kasutajakoolituse sisuks on olnud raamatukogude kasutamise õpetamine.

1.1.1 Kasutajakoolituse tõlgendused

Informatsiooni ja dokumentatsiooni standardis on kasutajakoolitus defineeritud kui raamatukogu- ja teiste infoteenuste kasutamise õpetus vastava koolituskava alusel. Kasutajakoolitust võib pakkuda raamatukogu tutvustava ekskursioonina, vastavasisuliste õppetundidena või võrgupõhise teenusena. Õppetundide kestus ei ole oluline. Inglise keeles on antud mõiste all ära märgitud *user training* (EVS-ISO 2789, 2014).

Raamatukogusõnastik seletab mõistet lugejakoolitus/kasutajakoolitus kui raamatukogu võimaluste tutvustamine ja kasutamise õpetamine lugejaile. Inglise keeles on nende mõistete vasteteks antud *library tuition*, *reader instruction*, *user education* ja *users' training* (Lugejakoolitus, 2012).

„Raamatukogu- ja infoteaduse rahvusvahelise entsüklopeedia“ (ingl k. *International encyclopedia of information and library science*) annab kasutajakoolituse (ingl k. *user education*) tähenduseks õpetuse, kuidas kasutada raamatukogu leidmaks kättesaadavat informatsiooni, kuidas valida sobivat otsistrateegiat ning millised teised allikad võivad aidata ja kuidas neid rohkem kasutada. Terminit kasutajakoolitus kasutatakse samatähenduslikult mõistetega raamatukoguõpetus (ingl k. *library instruction*), raamatukogututvustus (ingl k. *library orientation*) ja bibliograafiaõppus (ingl k. *bibliographic instruction*) (User education, 2003, lk 646-647). Bibliograafiaõppus on laialdaselt levinud teadus- ja erialaraamatukogudes ja märksa vähem rahvaraamatukogudes. Algab uutele kasutajatele mõeldud orientatsiooni programmiga ja võib jätkuda raamatukogu poolt pakutavate kataloogide, bibliograafiate, kogude ja *online* teenuste kasutamise õpetamisega (Bibliographic instruction, 2003, lk 37).

Ka Yau Ching Leung sõnul on kasutajakoolitus traditsiooniliselt viidanud peamiselt bibliograafiaõppusele. Selles kontekstis nähakse raamatukoguhoidjaid kui õpetajaid või juhendajaid, kes õpetavad kasutajatele, kuidas kasutada bibliograafilisi vahendeid nagu indeksid, referaadid ja bibliograafiad leidmaks ajakirja artikleid, raamatuid ja teistsugust kirjandust mingil kindlal teemal. Kui digitaalne tehnoloogia tuleb mängu, sisaldab bibliograafiaõppus erinevate elektrooniliste ressursside kasutamist otsimaks soovitud kirjandust ja informatsiooni (Leung, 2005). Sarnasel seisukohal on ka Susie Andretta (2005, lk 6), kes lisab, et raamatukoguõpetust kasutatakse tihti samatähenduslikult bibliograafiaõppusega, kuna nad mõlemad sisaldavad õpetamist, kuidas kasutada ligipääsu vahendeid nagu kataloogid, referaadid, entsüklopeediad ja teised teatmeallikad, mis aitavad raamatukogu kasutajatel otsida informatsiooni.

Eelöeldu võtab kokku Kaie Viigipuu (2003), kes toob esile, et lugejakoolituse valdkonnas on kasutusel hulk eri termineid, mida ühteaegu kasutatakse nii samatähenduslikult kui ka lugejakoolituse alla kuuluvate eri tegevuste määratlemiseks. Kõigi terminite tähendust on raske väga täpselt defineerida, kuna eri raamatukogudes, eri aegadel ja eri autorite poolt on neid sageli ka eri tähendustes kasutatud. Näiteks iga raamatukogu võib oma lugejakoolituselase tegevuse nimetada antud institutsioonile sobiva nimetusega, mis ei pruugi kattuda termini sõnastikus antud või nõ kokkulepitud sisuga.

1.1.2 Infopädevuse tõlgendused

Kirjandusest ilmneb, et kirjeldatud erinevad kasutajakoolituse mõisted on jäämas pigem minevikku ja asendumas laiahaardelisema infopädevuse koolitamisega. Termin bibliograafiaõppus kasutamine väheneb ja asendatakse infooskuste õpetamisega kui osa programmist, milles kasutajaid tutvustatakse infopädevusega (Bibliographic instruction, 2003, lk 37) ning kasutajakoolituse valdkond on hiljuti alla neelatud mitmekülgsema ja kaasavama mõiste, infopädevuse poolt (User education, 2003, lk 646). Ka Sirje Virkus (2003) nendib, et infopädevus on välja arenenud raamatukoguõpetusest, bibliograafiaõppusest ja kasutajakoolitusest.

Infopädevusegi puhul on palju erinevaid definitsioone. Infopädevuse mõiste omakorda on tihedalt seotud elukestva õppimisega. Elukestev õpe on tänapäevases infoühiskonnas kiire ja kerge informatsioonile ligipääsu tõttu muutunud oluliseks kõikide inimeste jaoks (Auduson *et al*, 2011; Nielsen & Borlund, 2011). Elukestev õpe on kõik elu jooksul ette võetud õppetegevused, eesmärgiga parandada oma teadmisi, oskusi ja kompetentsi vastavuses iseenda, kodanikkonna, ühiskonna (sotsiaalse sidususe) ja/või tööturu vajadustega ning seda nii formaalsel, mitteformaalsel kui ka informaaalsel kujul („Elukestva õppe strateegia“, 2005). Peamine mõte on õppida terve elu, kusjuures õppimine võib olla pidev või perioodiline (A Memorandum on Lifelong Learning, 2000), mis vihjab, et taoline õppimine ei pruugi tingimata olla seotud hariduslike institutsioonidega (Khatun, 2013).

Kui **infopädevuse** mõiste võeti kasutusele 1970ndatel (Bruce, 1997), siis 1990ndatel hakkas infopädevusealaste teoreetiliste kirjutiste arv kasvama ning definitsioonides kajastus aina enam tehnoloogia keskne roll (Virkus, 2003). Infopädevuse mõiste arenes seoses suureneva informatsiooni formaatide valikuga, mis olid kättesaadavad väljaspool raamatukogu seinu. Seega kontseptuaalne erinevus bibliograafiaõppuse ja infopädevuse vahel seisneb selles, et infopädevus ei ole seotud kindla meediumiga ja selle fookuses ei ole vaid raamatukogu (Grafstein, 2002). Tänapäeval on huvi infopädevuse vastu tingitud eelkõige tehnoloogia mõjust infokeskkonnale ja uute õppimiskäsitluste levikust (Virkus, 2003).

Ameerika Raamatukoguassotsiatsioon (ingl k *American Library Association*, edaspidi ALA) vihjab infopädevuse definitsioonis infovajaduse mõistele. Nimelt kirjutas ALA

1989. aastal, et olemaks infopädev, peab isik olema võimeline ära tundma, millal informatsiooni vajatakse ja peab olema võimeline kindlaks määrama, hindama ja efektiivselt kasutama vajatud informatsiooni (Presidential Committee, 2012). Kuigi ALA infopädevuse definitsioon on tänaseks kanoonilisse seisundisse tõusnud, võib selle puudustena näha, et infopädevus on kõigest neutraalne oskuste kogum ning õppijat nähakse vaid kui passiivset informatsiooni vastuvõtjat (Hall, 2010).

Briti Raamatukogu- ja Infoprofessionaalide Ühendus (ingl k *The Chartered Institute of Library and Information Professionals*, lühend CILIP) rõhutab lisaks infovajadusele ka eetika rolli infopädevuse juures. Nende käsitluses on infopädevus teadmine, millal ja miks vajad informatsiooni, kust seda leida ja kuidas seda hinnata ning seda kasutada ja edastada eetilisel viisil (Information literacy: definition, 2012).

Eelnevatest erinev on James Elmborgi tõlgendus, kelle jaoks infopädevus on oskus lugeda, tõlgendada ja toota informatsiooni, mis oleks kohane ja väärtustatud antud kogukonnas (Hall, 2010). Tähelepanuväärne on siinjuures kaks aspekti. Esiteks Elmborg toonitab, et invidiidid ei ole kõigest informatsiooni tarbija, vaid ka ise toodab seda. Teiseks informatsioon peab omama väärtust kogukonna, mitte ainult indiviidi enda jaoks.

Mõnevõrra laiem nägemuse pakub Kolledžite, Rahvus- ja Ülikooliraamatukogude Ühing (ingl k *The Society of College, National and University Libraries*, lühend SCONUL), mille järgi infopädevus on vihmavarjutermin, mis hõlmab endas selliseid termineid nagu digitaalne infopädevus, meediapädevus, akadeemiline kirjaoskus, infooskused, infotöötlus, andmekontroll ja andmehaldus. Infopädevad näitavad üles teadlikust selle suhtes, kuidas nad koguvad, kasutavad, juhivad, sünteesivad ja loovad informatsiooni ja andmeid eetilisel viisil ning neil on selle efektiivseks tegemiseks infooskused (The SCONUL Seven Pillars of Information Literacy, 2011). Kuna infopädevus ühendab mitut informatsiooni kasutamisega seotud pädevust, eelistab Virkus (2003) infopädevuse asemel kasutada terminit „infoga seotud pädevused“ (ingl k. *information-related competencies*). SCONULi infopädevuse mõiste puhul on rõhuasetus küll pigem akadeemilisel õppimisel (Khatun, 2013).

Traditsioonilise kasutajakoolituse puudusena nähakse selle keskendumist vaid ühe raamatukogu kasutamise õpetamisele. Raamatukogu koolitusprogrammidel minevikus (olgu nende nimeks bibliograafiaõppus, kasutajakoolitus või raamatukogututvustus)

oli peamiseks eesmärgiks aidata klientidel raamatukogu ressursse efektiivsemalt kasutada (Harding, 2008), koolitustel tutvustati raamatukogu keskkonda, selle ressursse, teenuseid ja kollektiooni füüsilist paigutust, aga ei puudutatud kriitilist mõtlemist ja hindamisoskuseid, ei õpetatud, kuidas olla infopädev (Andretta, 2005, lk 6-7). Bibliograafiaõppust ja infopädevust sageli ei eristata selgelt, kuigi on ilmne, et esimene hõlmab ressursse, mis on füüsiliselt seotud raamatukoguga, aga infopädevuse programmid kõnetavad vajadust pääseda erinevates formaatides informatsioonile ligi väljaspool raamatukogu seinu (Andretta, 2005, lk 6-7). Kuigi infopädevus kahtlemata vajab bibliograafilisi oskusi, on see enamat kui lihtsalt teadmine, kuidas kasutada raamatukogu ja tema ressursse. Infopädevus on probleemi lahendamise tegevus, mis sisaldab kriitilist mõtlemist ja võimet kasutada informatsiooni indiviidi eluks. Infopädevuse fookuses on inimese „õppida kuidas õppida“ oskuste arendamine ja seega pakub aluse elukestvaks õppeks (Harding, 2008).

Kuigi arusaamine infopädevusest on liikunud oskustel põhinevast arusaamast laiemale ja sotsiaalsema infopraktikast arusaamise poole (Papen, 2013), valitseb siiski selle termini ümber endiselt segadus. James E. Herringi (2006) sõnul näitab kirjandusega tutvumine, et ei ole olemas ühte kõikehõlmavat vastust küsimusele, mis on infopädevus. Infopädevuse definitsioonide tohutut hulka võib võtta tõendina kokkuleppe puudumisest infopädevuse tähenduse kohta. Kas infopädevus on oskuste, hoiakute või omaduste kogum? Kas infopädevus on protsess? Christine Bruce'i (1997) sõnul on enamus definitsioone pigem laiad kui kitsad ning infopädevust võib käsitleda infootsimise ja info hankimise sünonüümina või vihmavarju terminina oskuste ja pädevuste grupile. Kui mõnes nägemuses võib infopädevust tõlgendada kui võimet õppida, siis kõige laiemalt tunnustatud kirjeldus põhineb nägemusel, et infopädevus on sulam oskustest, hoiakutest ja teadmistest (Bruce, 2002).

Lähtudes Briti Raamatukogu- ja Infoprofessionaalide Ühenduse (Information literacy: definition, 2002), Elmborgi (Hall, 2010) ja Bruce'i (2002) tõlgendustest, mõistetakse käesolevas töös infopädevuse all sulamit oskustest, hoiakutest ja teadmistest. Infopädev isik teab, millal ja miks vajab informatsiooni, kust seda leida ja kuidas hinnata ning oskab seda kasutada, tõlgendada, toota ja edastada efektiivsel ja eetilisel viisil sõltumata informatsiooni formaadist. Termineid kasutajakoolitus ja

infopädevuse koolitus käsitletakse uurimistöös sünonüümidena. Kasutajakoolituse sisuks on kasutajate infopädevuse tõstmine.

1.1.3 Arvutipõhine õpe

Viigipuu (2003) magistritöös toodi esile, et akadeemilistes raamatukogudes loodetakse palju elektroonilise lugejakoolituse edasiarendamisele ja arvati, et areng peab olema veebipõhise toe suunas.

Arvutipõhine õpe (ingl k *computer-assisted instruction* ehk CAI) kirjeldab arvutite kasutamist õpetamiseks ilma inimesest koolitaja vahenduseta (Kraemer *et al*, 2007). On läbi viidud mitmeid uurimusi, mis võrdlevad arvutipõhise õppe efektiivsust traditsiooniliste koolitusformaatidega, seda küll eelkõige akadeemilistes raamatukogudes. Nende uurimuste tulemused on mõnes mõttes vastukäivad.

Kui osad uurimused kinnitavad, et näost-näku toimuval koolitusel saavutasid osalejad märgatavalt paremaid tulemusi kui arvutipõhise õppe läbinud (Churkovich & Oughtred, 2002; Kraemer *et al*, 2007), siis mitmed uuringud ei ole leidnud olulist erinevust arvutipõhise õppe ja traditsioonilise koolitajaga kohapeal toimuva koolituse tulemuste vahel ning mõlema formaadi puhul toimus õppimine, kui võrrelda testide tulemusi enne ja pärast koolitust (Germain *et al*, 2000; Holman, 2000; Nichols *et al*, 2003). Kuna koolituse formaadist sõltuvalt koolituse tulemustes olulist erinevust ei ole, siis nähakse arvutipõhises õppes mitmeid eeliseid. Arvutipõhine õpe aitab toime tulla möödapääsmatu probleemiga: kasvav koolitusvajadus ületab ülekoormatud personali võimalused. Seda on kasutatud ka koolituste standardiseerimiseks (Kraemer *et al*, 2007). Kui auditoorne koolitus on ajaliselt ja geograafiliselt piiratud ning pole seega väga efektiivne (Viigipuu, 2003), siis arvutipõhine õpe pakub paindlikust läbida programm sobival ajal ja sobivas tempos ning raskemaid osasid saab üle korrata (Holman, 2000; Kraemer *et al*, 2007). Pakkudes kontrollküsimusi õppe läbimise ajal või lõpus, annab arvutipõhine õpe kohest tagasisidet, võimaldades õppijal enda progressi mõõta (Holman, 2000). Kuigi arvutipõhise õppe juurutamine nõuab palju aega ja intensiivset tööd oma alguses faasis, säästab see kindlasti aega ja kulusid pikemas plaanis, võimaldades ühtlasi vahendada püsivat sisu suurele hulgale kasutajatele (Holman, 2000; Nichols *et al*, 2003).

Arvutipõhise õppe tulemuslikkuse osas küll ühest arusaama ei ole, kuid kuna arvutipõhisel õppel on mitmeid eeliseid võrreldes traditsioonilise koolitusega, tasub selle valdkonna arendamisse panustada ka rahvaraamatukogudes.

1.2 Taustaülevaade Eesti rahvaraamatukogudest ja Tallinna Keskraamatukogust

Rahvaraamatukogu on universaalse koostisega üldsusele avatud raamatukogu, mis teenindab kogu kohalikku või piirkondlikku elanikkonda ning mida tavaliselt täielikult või osaliselt rahastatakse kohaliku omavalitsuse ja/või riigieelarvest (EVS-ISO 2789, 2014). Rahvaraamatukogu eesmärk on tagada elanikele vaba ja piiramatu juurdepääs informatsioonile, teadmistele, inimõtte saavutustele ning kultuurile, toetada elukestvat õppimist ja enesetäiendamist (Rahvaraamatukogu seadus, 1998). Eestis on 549 rahvaraamatukogu. Igas maakonnas on keskraamatukogu, mis on maakonna teiste raamatukogude komplekteerimis-, koolitus- ja nõustamiskeskus (Raamatukogud, 2015).

Rahvaraamatukogude kasutajate arv 2014. aastal oli kokku 368 090. Raamatukogusid külastati 5 810 458 korda ja kojulaenutuste arv oli 10 068 116. Aasta jooksul viidi läbi 11 252 individuaalkoolitust. Rühmakoolituste arv oli 2791 ja neis osales kokku 39 702 inimest (Eesti Rahvusraamatukogu, 2015).

Tallinna Keskraamatukogu koosneb eestikeelse kirjanduse osakonnast, muusikaosakonnast, võõrkeelse kirjanduse osakonnast, 17-st haruraamatukogust ja raamatukogubussist Katariina Jee. Lisaks sõidab kevadest sügiseni ilusate ilmade korral linnas ringi raamatukoguratas (Raamatukogud – Tallinna Keskraamatukogu, 2016). Raamatukogu teenuseid kasutas 2014. aastal 71 121 lugejat, raamatukogu külastati 1 039 740 korral ja laenutati koju 1 695 132 teavikut (Tallinna Keskraamatukogu 2014. a tegevuse aruanne, 2015).

Kõigile Tallinna Keskraamatukogu praegustele ja tulevastele lugejatele, kes soovivad arendada oma infokirjaoskust vajaliku teabe leidmiseks e-kataloogist ESTER, raamatukogu veebilehelt, erinevatest andmebaasidest (artiklite andmebaasist ISE, õigusaktide andmebaasidest) ja võrguväljaannetest, pakutakse tasuta kasutajakoolitust

kõigis haruraamatukogudes ja teenindusosakondades. Pakutakse nii individuaal- kui rühmakoolitust (Kasutajakoolitused, 2013).

Tallinna Keskraamatukogu ametlikes dokumentides on rõhutatud koolitamise tähtsust, näiteks Tallinna Keskraamatukogu põhieesmärgiks on tagada Tallinna elanikele vaba juurdepääs informatsioonile, toetada elukestvat õppimist ja enesetäiendamist. Missiooniks on muuhulgas edendada elukestvat õpet (Tallinna Keskraamatukogu põhieesmärk, 2013). Tallinna Keskraamatukogu arengukavas aastateks 2010-2015 on eesmärgiks 3: Raamatukogu on kogukonna keskus, mis pakub võimalusi elukestvaks õppeks, kooskäimiseks, infot ja teadmisi eluga paremini toime tulekuks. Raamatukoguhoidja on hea õpetaja/juhendaja (Tallinna Keskraamatukogu arengukava aastateks 2010-2015, 2010).

Tallinna Keskraamatukogu 2014. aasta tegevuse aruandes on peatükis „Raamatukogu koolituskeskusena“ esile toodud, et 2014. aastal viidi läbi 3055 individuaalkoolitust. Rühmakoolitusi viidi läbi 873 korral, koolitustel osales 13 500 inimest (Tallinna Keskraamatukogu 2014. a tegevuse aruanne, 2015). Siia hulka on arvestatud ka lastele ja noortele läbi viidud koolitusi.

1.3 Kasutajakoolituse uuringud rahvaraamatukogudes

Käesolevas alapeatükis antakse ülevaade rahvaraamatukogude tähtsusest infopädevuse edendamisel ühiskonnas läbi kasutajakoolituse; rahvaraamatukogude kajastamisest erialakirjanduses seoses infopädevusega; millele tuleks tähelepanu pöörata vanemaealiseid koolitades; ning uuringutest rahvaraamatukogude kasutajate eelistustest kasutajakoolituse valdkonnas.

1.3.1 Rahvaraamatukogude roll infopädevuse koolitamisel

Võib tekkida küsimus, miks on just rahvaraamatukogude roll infopädevuse koolitamisel tähtis ja kas ei võiks selle jätta teadusraamatukogudele, mis on ülikoolidega ja seega ka õppimisega tihedalt seotud? Siiski on rahvaraamatukogude tähtsust infopädevuse koolitamisel rõhutatud erinevate organisatsioonide ja autorite poolt.

Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni (ingl k *The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, lühend UNESCO) rahvaraamatukogude manifest rõhutab, et rahvaraamatukogud, olles kohapeal kui ukсед teadmiste maailma, pakuvad üksikisikutele ja ühiskonnagruppidele võimalusi elukestvaks õppimiseks ja iseseisva otsustusvõime kujundamiseks. Manifest sisaldab rahvaraamatukogude võtmeülesannetena nii individuaalõppe ja iseseisvat hariduse omandamise kui ka kõigil tasanditel ametliku haridussüsteemi toetamist, samuti informatsiooni ja arvuti kasutusoskuse edendamist (UNESCO rahvaraamatukogude manifest, 2015).

Euroopa Raamatukogu-, Info- ja Dokumentatsiooniühenduste Büroo (ingl k *European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*, lühend EBLIDA) avaldus raamatukogude rollist elukestvas õppes teatab, et raamatukogudel on võtmeroll toetamaks õppimist kõige laiemas mõttes, nii formaalse tegevusena institutsioonis kui informaalselt kogukonnas. Raamatukogud, eriti rahvaraamatukogud, võivad olla keskseks kohaks kohalikule kogukonnale, stimuleerides õppimist kogukonnas kõikidel tasemetel (Eve *et al*, 2007).

Mitmed autorid näevad just rahvaraamatukogu kohana, millel on võimekus ja lausa kohustus pakkuda infopädevuse koolitusi täiskasvanutele, kes enam ei osale või ei ole üldse osalenud kõrgkooliõpingutes ning seeläbi vähendada infolõhet ühiskonnas.

Horng-Ji Lai (2011) vahendab oma artiklis M. Resnicku veendumust, et infopädevus on muutunud eelduseks töö leidmisel, tähendusrikkalt ühiskonnas osalemisel ja kogu elu jooksul õppimisel. Resnick näeb rahvaraamatukogu kohana, mis toetab täiskasvanute õppimist ja elukestvat õpet ning millel on võimekus vähendada digitaalset lõhet pakkudes tasuta ligipääsu arvutitele ja Internetile ning pakkudes koolitusi parendamaks inimeste infopädevust.

Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ja infopädevus on Lai (2011) hinnangul lähedalt seotud, kuna digitaalsed ja elektroonilised formaadid raamatukogudes on järk-järgult asendamas trükitud materjale. Kuidas efektiivselt kasutada elektrooniliste materjalide leidmiseks info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat on kasutajate jaoks muutunud suureks probleemiks ning tulemaks vastu kasvavale nõudlusele omandada informatsiooni raamatukogude elektrooniliste andmebaaside kaudu, on Lai arvates rahvaraamatukogudel kohustus pakkuda avalikkusele infopädevuse haridust.

Inimestel, kes ei jätkka oma haridusteed peale keskkooli, on vähe kohti, kuhu pöörduda omandamiseks seda kasvavalt tähtsat oskuste kogumit. Kui kodanikud tahavad täielikult osaleda digitaalsel ajastul, efektiivselt ligi pääseda informatsioonile, efektiivselt hinnata ja sobivalt kasutada informatsiooni otsuste tegemiseks, siis need kodanikud vajavad koolitust infopädevuse vallas. Aeg, mis on veedetud arvuteid kasutades ja Internetis surfates võib või ei või arendada neid oskusi, kuid on tõenäolisem, et see kogemus arendab pigem enesekindlust kui tõelisi oskusi. Mõnede jaoks võib Interneti kasutamine olla tugev alguspunkt arendamiseks keerulisemaid *online* oskusi. Just see pakub võimaluse rahvaraamatukogudele täielikult omaks võtta infopädevuse koolitamise tähtis roll (Julien & Hoffman, 2008).

Lisaks neile, kes ei jätkanud oma õpinguid peale keskkooli, tuleb tähelepanu pöörata juba oma kõrgkooliõpingud lõpetanutele. Koolid ja ülikoolid võivad pakkuda infopädevuse toetust ja õpetust ametliku hariduse ajal, aga ei paku seda järgnevatel mitte-ametlikel või iseseisvatel õppeaastatel (Harding, 2008). Endisel tudengil võib olla keeruline täielikult jätkata oma intellektuaalset kasvu ilma kõrgkooli toetuseta. Tal ei pruugi olla ligipääsu arvutitele, Internetile, tarkvararakendustele, raamatutele, artiklitele ja andmebaasidele. Kuna uued tehnoloogiad jätkuvalt muudavad viise, kuidas informatsioon on salvestatud, otsitud ja loodud, võib ta olla ebakindel, kuidas informatsiooniga tegeleda selle uutes formaatides (Hall, 2010). Endise tudengi õnneks on rahvaraamatukogudel mitmekesine kasutajate ringkond ja seega potentsiaal jõuda kõikide kogukonna liikmeteni (Harding, 2008). Lisaks nähakse rahvaraamatukogude raamatukoguhoidjaid infopädevuse ekspertidena (Harding, 2008; Lai, 2011).

Samadele aspektidele, rääkides küll raamatukogudest üldiselt, juhib tähelepanu Krista Lepik (2011, lk 25), kes hoiatab haridusliku ja vanuselise infolõhe eest. Üliõpilaste kursused võimaldavad panustada kõrgharitute või –haritavate elukestvasse õppesse, kuid teisest küljest õpib ja töötab Eestis palju neid, kes kõrgharidust ei omanda. Neil ei ole vaja leida infot akadeemilistest andmebaasidest, kuid infovajadused on neilgi.

Teine infolõhe on tekkinud vanusest lähtuvalt. Lapsi ja noori kui meie tulevikulootust koolitatakse meediakirjaoskuse valdkonnas, neile mõeldes tehakse plaane ka infopädevuse edasiarendamiseks. See tähendab infopädevuses neile mõnevõrra vanemate ees eelise andmist. Lepik küsib, kui paljud töötud tunnevad end internetist

tööpakkumisi otsides mugavalt, kui paljud lapsevanemad on kursis võimaluste ja ohtudega, millega nende lapsed võivad internetis kokku puutuda?

Lepik esitab küsimuse, kes on need isikud või asutused, kes inimesi infopädevuse vallas harida aitaksid? Infootsikogemustega raamatukoguhoidjad oleksid parimad spetsialistid infopädevusalaste koolituste läbiviimiseks, hoolimata raamatukogutöötajate niigi suurest töökoormusest (Lepik, 2011, lk 25).

Jane Harding toob kirjandusel põhinevas ülevaates kokkuvõtvalt esile, et infopädevus on identifitseeritud kui kogu ühiskonnale tähtis teema. Rahvaraamatukogusid peetakse juhtivaks ja võimsaks jõuks, olles ideaalselt sobilik edendamaks infopädevuse arendamist ja julgustamaks elukestvat õppimist oma kogukonnas. Infopädevuse õpetamine rahvaraamatukogude poolt on esile tõstetud kui „vajalik teenus“ ja „raamatukogude kõige tähtsam eesmärk“ ning mõnede arvates mitte ükski muu entiteet – valitsuse või era – ei ole sama hästi valmis üle võtma seda kasvavat vajadust, ei oma vajaliku oskuste kogumit või ei suuda teha seda nii odavalt kui rahvaraamatukogu (Harding, 2008).

Eelnevast nähtub, et rahvaraamatukogusid peetakse väga oluliseks kogukonnale elukestva õppe ja infopädevuse koolituste võimaluste pakkumisel. Laste, noorte ja üliõpilaste infopädevuse arendamisse panustatakse palju nende ametliku haridustee ajal, aga vähem tähelepanu saavad need, kes ei jätkanud oma õpinguid peale keskkooli, on oma ülikooliõpingud läbinud, on vanemaealised või hetkel töötud. Siin nähaksegi rahvaraamatukogude olulist rolli.

1.3.2 Rahvaraamatukogude ja infopädevuse kajastamine erialakirjanduses

Kuigi rahvaraamatukogudel on täita oluline roll infopädevuse edendamisel ühiskonnas, tähendab Harding, et valitseb selge puudus kirjanduse ja uurimuste järgi rahvaraamatukogude ja infopädevuse teemal, eriti kui võrrelda kirjutiste hulgaga, mis tegelevad kooli ja akadeemilise keskkonnaga. Ta toob näiteks Hannelore Raderi ja Anna Marie Johnsoni uuringud, milledes on antud ülevaade kirjandusest kasutajakoolituse ja infopädevuse teemal alates 1973-ndast aastast, ning nende uuringute tulemusel ilmnis, et kõigest 2% artiklitest oli suunatud infopädevusele rahvaraamatukogude kontekstis ning 2000-ndate keskpaigaks oli artiklite suhe langenud alla 2%. Seda võrreldes 52-62% teadusraamatukogude ja 20-35%-ga

koolide puhul. Sarnane rõhupuudus rahvaraamatukogudele ilmneb ka infopädevusele pühendatud raamatute ja „*how-to*“ juhendite seas (Harding, 2008).

Sarnane trend on jätkunud ka viimaste aastate jooksul, kus vahemikus 2009 – 2011 on rahvaraamatukogude ja infopädevuse teemal avaldatud viis kuni kaksteist artiklit aastas, seda võrreldes 258 kuni 305 artikliga aastas teadusraamatukogude teemal (Johnson *et al*, 2010; Johnson *et al*, 2011; Johnson *et al*, 2012).

Rachel Hall toob esile, et rahvaraamatukogud on ise väga vaiksed infopädevuse teemal. Näiteks toob ta, et 2009. aasta maikuu seisuga esines sõna „infopädevus“ vaid kaks korda *Public Library Association*'i koduleheküljel. Lisaks on isegi rahvaraamatukogudele pühendunud ajakiri *Public Library Quarterly* avaldanud vaid mõned artiklid, mis sisaldavad sõna „infopädevus“. Hall arvab, et võibolla on rahvaraamatukogud valinud antud teemal vaikimise, kuna mõistet ennast ümbritseb liiga palju segadust, mis paneb rahvaraamatukogude raamatukoguhoidjaid mõtlema, et infopädevus on oluline vaid akadeemilistele- ja uurimisinstiitutsioonidele, kus informatsiooni tarbimise ja tootmise protsess on formaliseeritud. Momena Khatun (2013) leiab, et kui infopädevuse haridus kooli- ja akadeemilistes raamatukogudes seostub õppekavade ja õpetajatega, siis rahvaraamatukogu keskkonnas on seda keerulisem korraldada. Hall (2010) ise siiski väidab, et infopädevus on vägagi seotud rahvaraamatukogude missiooniga.

Heidi Julien ja Cameron Hoffman (2008) rõhutavad, et rahvaraamatukogud on tüüpiliselt saanud vähem tähelepanu raamatukogu ja infoteaduse uuringutes ning teadusraamatukogud on saanud rohkem tähelepanu. Nende arvates peaksid uurimistööd rohkem keskenduma rahvaraamatukogudele, eriti kuna rahvaraamatukogude roll on muutumas viimaste tehnoloogiliste muutuste valguses ja selle tulemusena inimeste vajadus informatsiooni järele ja soov enam osaleda *online* maailmas on muutunud.

Eelkõnelejatega nõustub Lai (2011), et endiselt valitseb puudus rahvaraamatukogudes toimuva infopädevuse koolituse uurivate relevantsete uuringute järele, eriti arvestades infopädevuse kursuste kvaliteeti ja korraldamist ning rahvaraamatukogude raamatukoguhoidjate infopädevuse alaseid oskusi.

Rahvaraamatukogudes toimuvaid koolitusi on aktiivselt uuritud Kanadas. Julien ja Reegan D. Breu uurisid Kanada rahvaraamatukogude rolli infopädevuse õpetamisel ja üritasid kindlaks määrata infopädevuse koolituste iseloomu. Uuringu esimeses faasis saadeti kirjalik küsitlus 836-le raamatukogule, millele vastas 152 raamatukogu. Uuringu tulemusena selgus, et infopädevuse koolitused on Kanada rahvaraamatukogudes väikese prioriteetsusega ja formaalset koolitust pakutakse vähe. Kõigest 36% vastanud raamatukogudest pakuvad formaalseid koolitusi, milledest enamik on seotud arvuti ja Interneti kasutamiseiga. Informaalset koolitust, mille sisuks on näiteks koos kasutajaga informatsiooni otsimine päringuintervjuu ajal, pakuvad 71% vastanutest (Julien & Breu, 2005).

Antud uuringu teise faasi moodustas Julieni ja Hoffmani uuring, kes viisid läbi intervjuud viie Kanada rahvaraamatukogu raamatukoguhoidjaga. Kõik viis raamatukogu pakkusid kasutajatele informaalset koolitust vastavalt vajaduse tekkimisele üks-ühele kujul toimuva suhtlemise käigus, kuid vaid kolm raamatukogu pakkusid regulaarseid ja formaalseid infopädevuse koolitusi, käsitledes raamatukogu kataloogi ja *online* otsingut, samuti arvutikasutamise algõpet (Julien & Hoffman, 2008).

Lai eesmärk oli uurida infopädevuse koolituse hetkeseisu Kanada suuruselt kolmandas rahvaraamatukogus, millel on 22 haruraamatukogu, kasutades andmekogumiseks dokumentide analüüsi, vaatlust ja fookusgrupi intervjuud. Kursuste teemadena oli ära märgitud arvuti, Interneti ja e-posti kasutamine, turvalisuse küsimused ja raamatukogu kataloogi kasutamine. Vanemaealistele pakuti eraldi arvuti koolitust, mis arvestas nende õppimise tingimustega. Kursuseid pakuti erinevates keeltes, formaalsete loengute, üks-ühele ja grupis toimuva juhendamise kaudu. Raamatukogu kasutajatel on võimalus paluda koolitust neid huvitaval teemal, näiteks äriplaani koostamiseks või terviseiga seotud informatsiooni otsimiseks (Lai, 2011).

Khatun (2013) uuris magistritöös Oslo Keskraamatukogu raamatukoguhoidjate praktikaid, tugevusi, nõrkusi ja väljakutseid infopädevuse valdkonnas. Oslo Keskraamatukogu on Norra suurim ja vanim rahvaraamatukogu, millel on 16 haruraamatukogu ja umbes 300 töötajat. Töös uuriti, milliseid koolitusi pakuti raamatukogu kasutajatele. Tulemusena selgus, et peamajas ja mõnes haruraamatukogus pakuti kasutajatele digitaalse infopädevuse koolitusi. Kursuste

teemadeks olid arvuti kasutamise algõpe (kolme päevane kursus), sotsiaalmeedia kasutamine, iPadi kasutamine e-raamatute lugemiseks, SOS ehk turvalisus internetis ja „*senior surf*“ ehk interneti kasutamine 50+ vanusegrupile. Üks haruraamatukogu pakkus koostöös kohaliku kooliga kursust lapsevanematele arvuti ja interneti kasutamises, et nad saaksid oma lapsi koolitöös aidata. Koolitustest teavitamiseks kasutasid raamatukogud teadetetahvleid, uudiskirju, raamatukogu kodulehekülge ning jagasid kasutajatele plakateid ja flaiereid.

Projekti Rahvaraamatukogud õpiühiskonnas (ingl k *Public libraries in the learning society* ehk PuLLS) eesmärk oli parandada täiskasvanute (eriti ebasoodsas olukorras olevate) infopädevust ja kodanikuaktiivsust läbi informaalset õppimist. Projekti oli kaasatud kuus rahvaraamatukogu – Taanis, Soomes, Ühendkuningriigis, Sloveenias, Saksamaal ja Hispaanias. Projekti raames raamatukogud koostasid ja pakkusid kahe aasta jooksul koolitusi sihtrühmadele, kelledeks olid enamasti vanemad inimesed, kuid ka naised ja pikaajalised töötud.

Enamasti olid kursused rõhuasetusega arvuti kasutamise oskuste arendamisel, samuti Interneti kasutamisel ja informatsiooni otsimisel. Kursustel jälgiti tehnoloogia uusi trende, näiteks pakuti koolitust digitaalfotograafia ja *ipod*'ide kasutamise vallas. Lisaks tehnoloogiaga seotud koolitustele mainiti ka tööotsimist, kursuseid lugemisest ja õppimisest ning kuidas tulla toime tööalase ja eraelulise stressi ning konfliktidega.

Projektis osalenud raamatukogude vahel olid suured erinevused koolituste formaatides. Kolme raamatukogu koolitused kestsid mitu nädalat, kuigi iga üksiku sessiooni pikkus varieerus – üks tund, kolm tundi või terve päev.

Kõik raamatukogud viisid läbi koolituste hindamise osalejate hulgas ning saavutasid väga kõrge kasulikkuse hinnangud. Näiteks Saksamaal 93% osaleksid sarnasel kursusel ja 100% soovitaksid kursust teistele (Eve *et al*, 2007).

Harding (2008) kirjutab oma kirjandusülevaates, et rahvaraamatukogud pakuvad üle maailma mitmekesiseid koolitusprogramme, mis põhinevad rahvaraamatukogu tugevustel. Suurima pingutuse on rahvaraamatukogud teinud info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ja ligipääsu valdkonnas. Paljud IKT koolitused on suunatud kindlatele sihtgruppidele nagu eakad, teismelised, emad, suguvõsaurijad ja

noored inimesed. Koolitused toimuvad enamasti väikestes gruppides ning täiendavad võimalused õppimiseks on *online* koolituste kaudu.

Levinud on ka *ad-hoc* koolitused päringuintervjuude kaudu. On väidetud, et keskendumine üks-ühele toimuvale õpetamisele nagu päringuintervjuu ajal on kõige efektiivsem võimalus infopädevuse õpetamiseks, kuid teised kinnitavad, et individuaalne juhendamine ei realiseeri raamatukogu kogu väärtust ühiskonnale ning toetavad pigem kasutajakoolituse formaalseid programme nagu rühmaklassid (Harding, 2008).

Hoolimata levinud seisukohast, et rahvaraamatukogud on tähtsal kohal kogukonna infopädevuse parendamisel, on rahvaraamatukogud erialases kirjanduses saanud antud valdkonnas vähe tähelepanu. Vaid väike osa infopädevuse teemalistest uuringutest on keskendunud rahvaraamatukogudele ja rahvaraamatukogud ise on infopädevuse teemal erialakirjanduses vähe aktiivsust näidanud. Rahvaraamatukogudes toimuvate koolituste uurimisel selgus, et formaalset infopädevuse koolitust pakutakse pigem vähe. Koolituste sisuks on enamasti arvuti ja Interneti kasutamine ning sihtgruppideks sageli ebasoodsas olukorras olevad täiskasvanud kasutajad, näiteks töötud või vanemaealised.

1.3.3 Koolituste eripära vanemaealiste õpetamisel

Vanemaealised moodustavad suure osa kasutajatest, kes registreerivad ennast koolitustele rahvaraamatukogudes, kuid nad õpivad teisiti kui noored (Van Fleet & Antell, 2001). Nad teevad arvuti kasutamist õppides rohkem vigu kui nende noored kaaslased ning nad vajavad rohkem aega, harjutamist ja tehnilist abi saamaks arvutikasutajaks (Xie & Bugg, 2009). Vanemaealised võivad küll pöörduda oma laste poole abi saamiseks, kuid noored on õpetamises liiga läbematud ja kiirustavad endale tuttava tegevuskäigu ettenäitamisega. Seetõttu pöörduaksegi oma küsimustega raamatukogu poole, kust saadavad õpetused on lihtsamad, pikemad ja põhjalikumad (Kivisaar, 2013). Dale Gietzelt (2001), kes küsitles 33-e Sydney elanikku vanuses 55-79 seoses arvuti ja Interneti kasutamisega, toob esile, et nad eelistavad arvuti kasutamise õppimiseks pigem formaalseid kursuseid kui mitteametlikke viise.

Kirjanduses on tutvustatud mitmeid nõuandeid, mida vanemaealiste koolitamisel jälgida. Kõigepealt on kasulik silmas pidada tänapäeva ühe tuntuima

täiskasvanuhariduse teoretiku ja praktiku Malcolm S. Knowles'i väidet, et täiskasvanud inimesed ei õpi õppimise enda pärast, vaid tahavad saada vastuseid oma küsimustele, õppida lahendama probleeme, tegema tööd paremini või lihtsalt selleks, et tunda elust suuremat naudingut (Koolitaja käsiraamat, 2011, lk 17). Lisaks on Connie Van Fleet ja Karen E. Antell (2001) koostanud ülevaate punktidest, mida jälgida vanemaealistele arvutikoolitust pakkudes. Mitmeid spetsiifilisi soovitusi toovad esile ka Bo Xie ja Julie M. Bugg (2009).

Esiteks on vanemaealised rohkem valivad selle suhtes, mida nad paigutavad oma pikaajalisse mälu. Nad kõigepealt hindavad informatsiooni kasulikkust ja kui seda tajutakse kasulikuna, siis see paigutatakse mälu hilisemaks kasutamiseks. Seega efektiivne koolitus on võimalikult praktiline - ei rõhuta mitte seda, mida arvuti suudab teha, vaid mida kasutajal on võimalik arvutiga teha (Van Fleet & Antell, 2001). Sellele sekundeerivad Xie ja Bugg (2009), kelle sõnul on tähtis tagada koolituse tajutud kasulikkus või isiklik olulisus. Ka Lai (2011) tõstis esile, et täiskasvanud õppijad eelistavad pigem probleemi lahendamisele suunatud õppimist kui teemakeskset lähenemist.

Lisaks õpivad vanemaealised paremini reaalse tegevuse kui kontsepti põhise koolituse kaudu ehk nad õpivad uusi ülesandeid paremini neid ise realselt läbi tehes, aga mitte siis, kui neile öeldakse, kuidas seda teha. Seega rohke harjutamine on väga tähtis (Van Fleet & Antell, 2001).

Veel tuleks arvesse võtta, et uute ülesannete sooritamine nõuab vanemaealistelt rohkem tähelepanu kui nooremalt ning neil on keerulisem sooritada mitut ülesannet korraga. Uusi ülesandeid sooritades on nad aeglasemad ja vähem täpsed. Kuid ulatuslik harjutamine aitab muutuda kiiremaks ja täpsemaks. Seega tuleb arvestada küllaldase ja tagant kiirustamata ajaga harjutamiseks (Van Fleet & Antell, 2001).

Tuleks vältida tehnilist slängi (Van Fleet & Antell, 2001; Xie & Bugg, 2009) ja hoida iga koolitussessioon suhteliselt lühike vältimaks informatsiooni ülekoormust. Tuleks pakkuda jätkuvat koolitust pikema aja vältel (Xie & Bugg, 2009).

Olenemata koolituse sihtrühmast tuleb koolituse ettevalmistamiseks ära teha suur ja mahukas töö. Eriti töömahukas on õppe sisulise poole ettevalmistamine uue teema/valdkonna puhul, aga kindlasti on oluline sisu põhjalik läbivaatamine ja

vajadusel kohandamine juhul, kui sel teemal on ka varem koolitusi läbi viidud. Sisuline ettevalmistamine ja vajalike õppematerjalide koostamine võib võtta oluliselt rohkem aega kui koolitus ise, kuid koolitusele eelnevate tegevuste süsteemsusest ja põhjalikkusest oleneb olulisel määral nii koolitaja edukus, osalejate õpimotivatsioon kui ka koolituse tulemuslikkus tervikuna (Koolitaja käsiraamat, 2011, lk 17-23).

Soovitustest saab kokkuvõtlikult järeldada, et koolitusele tullakse sooviga õppida mingit probleemi lahendama või oma küsimustele vastuseid saada. Koolitus peaks olema võimalikult praktiline ja sisaldama rohkesti aega harjutamiseks.

1.3.4 Uuringud rahvaraamatukogude kasutajate eelistustest kasutajakoolituse valdkonnas

Joan Ruthven (2010) esitleb Austraalias läbi viidud uuringut, mis keskendus täiskasvanud kasutajate koolitamisele rahvaraamatukogudes *online* ressursside kasutamise valdkonnas, mille eesmärgiks oli saada ülevaade kasutajate vajadustest ja eelistustest. Uuriti kahte rahvaraamatukogu, üks regionaalne ja teine suurlinnas asuv. Poolstruktureeritud intervjuud viidi läbi 24 koolitusel osalenud kasutajaga.

Algseks koolituseks eelistavad enamus vastajaid väikeses rühmas formaliseeritud klassi praktilise programmiga ning programmi struktuuri, mis lubab ideede ülekannet rühma liikmete vahel, tunnid kombineeritud märkmete või juhendiga. Kuna vastajad üldiselt eelistavad formaalset klassi struktuuri algseks õppimiseks, peab raamatukogu personal seega omandama esitlusoskused, mis on vajalikud väikeste rühmade koolitamiseks.

Kui juba on omandatud teatud teadmised arvuti funktsioonidest, eelistavad vastajad jätkuvaks koolituseks individuaalset abistamist spetsiifiliste probleemide korral; kohest toetust; juhendite suuremat iseseisvat kasutamist; formaalsete kursuste vähest kasutamist. Formaalselt klassi selles faasis ei peetud kasulikuks, kuna kõik oleksid erinevates faasides erinevate probleemidega ja kohese abi vajadusega.

Ehk kokkuvõtvalt eelistasid vastajad algseks koolituseks näost-näkku toimuvaid, praktilisi sessioone väikestes gruppides. Jätkuvaks koolituseks, kui on juba omandatud teatud teadmised arvuti funktsioonidest, eelistatakse *ad hoc*, üks-ühele toimuvat personaalset abistamist (Ruthven, 2010).

Julien ja Hoffman uurisid Kanada rahvaraamatukogude rolli infopädevuse õpetamisel. Ühe osa uuringust moodustas poolstruktureeritud intervjuud 25 raamatukogu kasutajaga. Intervjuudest toodi esile, et oskuste õpetamisel eelistatakse informaalset, vähem struktureeritud lähenemist. Sooviti pigem lühemaid õppesessioone kui pikemaid, süstemaatilisi kursuseid. Idealiseeriti sellist tüüpi õppesessiooni, mis sisaldab rohkesti praktilist tegevust ja aega harjutamiseks. Eelistati pigem kohapealset juhendajat kui *online* õpetust või kaugõppe lähenemist. Avaldati arvamust, et kasulikuks osutuks juhendaja poolt läbi viidud infovahendite ja –materjalide esitlus (Julien & Hoffman, 2008).

Xie ja Bugg (2009) kirjutavad huvitavast Ameerika Ühendriikides läbi viidud eksperimentidist, mille eesmärgiks oli arendada ja hinnata rahvaraamatukogu arvutikoolituse programmi, mis oli koostatud konkreetselt vanemaealisi kasutajaid silmas pidades. Programmi raames õpetati Internetis leiduvale kõrgekvaliteedilisele terviseinformatsioonile ligipääsemist ja selle kasutamist. Koolitustel osales 131 vanemaealist, kellest omakorda 100 täitis tagasiside ankeedi. Osalejate keskmine vanus oli 68,9 aastat ja neist 73% moodustasid naised.

Koolitus kestis neli nädalat ja toimus kahe tunniste õppesessioonidena. Rühmad olid väikesed, kõige rohkem seitse osalejat, mis kindlustas kõrge koolitaja/koolitatava suhte. Suur rõhk oli praktilisel tegevusel ja jaotusmaterjale jagati iga sessiooni ajal.

Suur enamus osalejatest avaldas tagasiside küsimustiku kaudu väga positiivset arvamust sessioonide kahe tunnise pikkuse (79%) ja rühma suuruse (85%) kohta. Kõik nõustusid, et jaotusmaterjalid ja praktiline tegevus aitasid kaasa õppimisele. 97% osalejatest teatasid, et nad olid õppinud palju sellest koolitusest ja 100% soovitsid seda koolitust teistele. Lisaks enamik osalejaid avaldasid tugevat soovi jätkata taolise koolitusega (Xie & Bugg, 2009).

Khatuni (2013) magistritöös küll ei uuritud kasutajate eelistusi, kuid selgusid teemad, mille kohta kasutajad on enim abi küsinud. Levinud küsimused olid seotud töö või majutuse otsimisega, internetipanga kasutamisega, erinevate ankeetide täitmiseega. Vanemaealised kasutajad küsisid enamasti abi seoses küsimustega nagu kuidas kasutada kontoritarkvara, otsida Google'ist, kasutada e-posti, salvestada dokumente mälupulgale jne. Nooremad kasutajad seevastu küsisid abi seoses sobivate otsistrateegiatega, võtmesõnade ja andmebaaside kasutamisega.

Tallinna Keskraamatukogu on viimastel aastatel läbi viinud kaks kasutajakoolitusega seotud lugejaküsitlust. 2010. aastal oli teemaks Tallinna Keskraamatukogu kasutajate koolitusvajadus. Küsitlusele vastas 88 raamatukogu kasutajat, kellest 27% olid mehed ja 73% naised. Kõige rohkem oli vastajaid vanusegrupist 41-62 aastat (39 vastajat) ja kõige vähem 26-40 aastat (15). Enamus ehk 26 vastajat käis tööl ja 16 vastajat oli pensionär.

88st vastanust oli raamatukogus korraldatavatel koolitus(t)el osalenud 34 inimest, kes kõik jäid koolitus(t)ega rahule. Kõige enam oli vastanute seas „Arvuti algõppe“ koolituse läbinuid (18). 68 vastanut avaldas arvamust koolituse kestuse kohta, neist 36 (53%) leidis, et koolitus peaks kestma kuni kaks tundi, 18 (26%) arvas sobivaks koolituse kestuseks kuni üks tund ja 14 (21%) eelistaks üle kahe tunnist koolitust (Koolitusvajaduste küsitlus, 2013).

2012. aastal viidi läbi küsitlus lugejate teadlikkusest raamatukogus korraldatavatest koolitustest ja üritustest ning rahulolust nendega. Kokku vastas küsitlusele 93 inimest, kelledest mehi oli 24 ja naisi 69. Enim vastajaid jäid vanusevahemikku 41-62 aastat (30 vastajat) ja 63. aastased ning vanemad (28). Enamik vastajaid käis tööl (41) või oli pensionär (27). Kõigist vastajatest oli osalenud mõnel koolitusel vaid üheksa inimest, kes kõik jäid koolitusega rahule.

Paljud vastajad pakkusid välja konkreetsemaid teemasid, mille kohta sooviksid koolitust saada. Vastajate huvideks olid tihti esoteerika ja alternatiivmeditsiin ning spordi- ja liikumisteedad. Samuti tunti huvi võõrkeelte õppimise vastu. Raamatukogu ürituste ja koolituste kohta info saamiseks peetakse kõige mugavamateks kohtadeks ajalehte Pealinn ja raamatukogu Facebooki kontot (Lugejate teadlikkus, 2013).

Mitmed organisatsioonid (UNESCO, EBLIDA) ja uurijad (Resnick, Lai, Harding, Julien, Hoffman, Lepik) näevad rahvaraamatukogusid infopädevuse edendamise keskpunktina, kuna rahvaraamatukogud on selleks kõige paremini valmis, omavad kõige laiemat kasutajaskonda ja raamatukoguhoidjad on infopädevuse eksperdid. Sellest hoolimata on erialakirjanduses ilmunud infopädevuse materjalide hulgas rahvaraamatukogude osakaal ebaproportsionaalselt väike, võrreldes käsitlustega

akadeemilistes raamatukogudes. Rahvaraamatukogude koolituste sisuks on enamasti arvuti ja Interneti ning erinevate ligipääsuvahendite kasutamise õpetamine ning koolitustel osalevad pigem vanemaelised naissoost kasutajad. Koolitustel eelistatakse rohkem praktilist tegevust ja pigem probleemilahendusele suunatud õppimist, kuigi osad nõuanded on mõnes mõttes vastukäivad. Näiteks peetakse vajalikuks, et oleks piisavalt aega rahulikuks harjutamiseks (Van Fleet & Antell, 2001), aga samas soovitatakse hoida iga õppesessioon võimalikult lühike, et ei tekiks informatsiooni üleküllust (Xie & Bugg, 2009). Ühes uuringus (Ruthven, 2010) eelistasid koolitustel osalejad pigem formaalset klassi struktuuri, aga teises (Julien & Hoffman, 2008) jällegi informaalset ja vähem struktureeritud lähenemist. Samuti lahknevad arvamused arvutipõhise õppe efektiivsuse teemal.

2. UURIMISTÖÖ METOODIKA

Antud peatükis kirjeldatakse magistritöö eesmärkide saavutamiseks ja uurimisküsimustele vastuste saamiseks kasutatud andmete kogumise ja analüüsimise meetodeid, valimi moodustamist ja uurimistöö eetilisi aspekte. Peatükk koosneb järgmistest alapeatükkidest: „Andmete kogumine“ ja „Andmete analüüs“.

Töö autor töötas uuringu läbiviimise ajal Tallinna Keskraamatukogus, kus tähtsustatakse kasutajakoolitust ja valdkonna edasiarendusi. Kirjanduse ülevaadet koostades tuli esile, et võrreldes teadusraamatukogudega on kasutajakoolituse praktikaid rahvaraamatukogus vähe uuritud ja tähelepanu saanud, seda nii maailmas üldiselt kui ka Eestis. Selle tühimiku täitmiseks ja olukorrast parema ülevaate saamiseks otsustati Tallinna Keskraamatukogu kasutajakoolitusele lisaks uurida kasutajakoolituse valdkonda Eesti rahvaraamatukogudes laiemalt. Kuna Eestis on 549 rahvaraamatukogu (Raamatukogud, 2015), siis kõikide rahvaraamatukogude uurimine antud töö raames oleks osutunud liiga mahukaks ja seega otsustati keskenduda keskraamatukogudele.

Magistritöö eesmärgiks on Eesti keskraamatukogude kasutajakoolituste praktikate kaardistamine ja iseloomustamine ning Tallinna Keskraamatukogu kasutajate eelistuste väljaselgitamine kasutajakoolituse valdkonnas.

Uurimistöös otsitakse vastuseid küsimustele:

- millised on Eesti keskraamatukogude praktikad kasutajakoolituste läbiviimisel?
- kuidas Tallinna Keskraamatukogu kasutajad hindavad kasutajakoolituse programme ja millised on ootused nende täiendamiseks?

Kirjanduse ülevaatepeatüki koostamisel kasutati põhiliselt ingliskeelseid ja vähesel määral eestikeelseid allikaid. Otsinguks kasutati andmebaase EBSCO Host, Emerald, Taylor & Francis, ScienceDirect, Discovery, otsimootorit Google Scholar, artiklite andembaasi ISE ja e-kataloogi ESTER. Kasutatavad võtmesõnad olid infopädevus, infokirjaoskus, rahvaraamatukogud, kasutajakoolitus, *information literacy*, *public libraries*, *user education*, *users' training*, *information literacy training*.

Andmete kogumiseks kasutati struktureeritud intervjuud ja ankeetküsitlust. Intervjueeriti keskraamatukogude juhte ja küsitleti kasutajakoolitusel osalenuid.

Keskraamatukogude juhtide intervjuurimisel kuulusid valimisse kõik Eesti keskraamatukogud. EV Kultuuriministeeriumi andmetel on Eestis 20 keskraamatukogu (15 maakonna- ja viis linna keskraamatukogu) (Rahvaraamatukogud, 2015).

Ankeetküsitluse valimisse kuulusid küsitluse perioodil (20. jaanuar – 16. märts 2014) Tallinna Keskraamatukogu individuaal- või rühmakoolitusel osalenud täiskasvanud raamatukogukasutajad. Antud perioodil osales koolitustel 651 inimest, neist individuaalkoolitusel 307 ja rühmakoolitusel 344 inimest. Eestikeelse kirjanduse osakonnas osales koolitusel 305, võõrkeelse kirjanduse osakonnas 61 ja haruraamatukogudes 285 inimest.

Uurimistöö eetilised aspektid. Küsitluse läbiviimiseks Tallinna Keskraamatukogus küsiti luba teenindusdirektorilt. Ankeedile vastamine oli kõigile koolitustel osalejatele vabatahtlik. Vastajatelt isikuandmeid ei küsitud ja vastajad jäid anonüümseks; samuti ei tooda keskraamatukogude nimetusi eraldi välja.

2.1 Andmete kogumine

Alapeatükis antakse ülevaade Eesti keskraamatukogudes läbiviidud struktureeritud intervjuudest ning Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluse koostamisest ja küsitluse korraldamisest.

2.1.1 Kasutajakoolitus Eesti keskraamatukogudes

Magistritöö üheks eesmärgiks on kaardistada ja iseloomustada kasutajakoolituse praktikad Eesti keskraamatukogudes. Eesmärgi saavutamiseks koostati struktureeritud intervjuu (vt Lisa 2). Struktureeritud intervjuu ehk küsitluse käigus kasutatav intervjuu sisaldab küsitaja poolt eelnevalt kindlaksmääratud küsimusi, mis hõlbustab andmete analüüsimist ja järelduste tegemist. Struktureeritud intervjuu koostati 2014. aasta märtsis ja koosnes kaheksast avatud küsimusest. Intervjuuga uuriti, kas raamatukogu pakub koolitusi, millises formaadis ja millistel teemadel seda tehakse,

kes on koolituste sihtrühmad, kuidas lugejaid koolitustest teavitatakse, kas ja kuidas koolituste kohta tagasisidet kogutakse. Viimase küsimusega said vastajad kasutajakoolituse valdkonda vabalt kommenteerida.

Kuna kõigi 20 keskraamatukogu intervjuerimine suuliselt oleks osutunud liiga aeganõudvaks ja logistiliselt keeruliseks, otsustati intervjuud läbi viia kirjalikult e-posti teel. E-posti vahendusel läbi viidud intervjuu eelisteks on, et see aitab säästa nii intervjueeritava kui intervjuerija aega, intervjueeritaval on võimalik vastata talle sobival ajal ja tempos. Miinustena võib välja tuua, et küsimusi võidakse erinevalt tõlgendada ja intervjueeritaval on lihtne vastamisest loobuda.

Intervjuu küsimused salvestati .doc formaadis ja koostati kaaskiri, mis selgitas intervjuu eesmärki ja uurimistöö tähtsust. Keskraamatukogude nimekiri saadi Kultuuriministeeriumi koduleheküljelt (Rahvaraamatukogud, 2015) ja raamatukogude kontaktid otsiti omakorda raamatukogude kodulehekülgedelt.

Struktureeritud intervjuude küsimused saadeti kõigile 20-le Eesti keskraamatukogule:

- Harju Maakonnaraamatukogu
- Jõgeva Maakonna Keskraamatukogu
- Jõhvi Keskraamatukogu
- Järvamaa Keskraamatukogu
- Kõrveküla Raamatukogu
- Kärdla Linnaraamatukogu
- Lääne Maakonna Keskraamatukogu
- Lääne-Virumaa Keskraamatukogu
- Pärnu Keskraamatukogu
- Põlva Keskraamatukogu
- Rapla Keskraamatukogu
- Saare Maakonna Keskraamatukogu
- Valga Keskraamatukogu
- Viljandi Linnaraamatukogu
- Võrumaa Keskraamatukogu
- Kohtla-Järve Keskraamatukogu
- Narva Keskraamatukogu

- Sillamäe Linna Keskraamatukogu
- Tallinna Keskraamatukogu
- Tartu Oskar Lutsu nimeline Linnaraamatukogu

Intervjuu saadeti 8. aprillil 2014. aastal e-postiga keskraamatukogude juhtidele ning paluti võimalusel vastata hiljemalt 30. aprillil. E-kiri saadeti teenindusosakonna juhatajatele, kuna kasutajakoolitus kuulub teenindusosakonna vastutusvaldkonda. Väiksemates raamatukogudes, kus vastav osakond puudus, saadeti kiri raamatukogu juhatajale. Teine kiri mittevastanud raamatukogudele saadeti 21. aprillil. Üheksa raamatukogu vastas kahe esimese nädala jooksul, seitse raamatukogu vastas peale teist meeldetuletust. Kokku õnnestus seega intervjuuerida 20-st raamatukogust 16 (80%).

2.1.2 Ankeetküsitluse koostamine ja läbiviimine

Väljaselgitamaks, kuidas Tallinna Keskraamatukogu kasutajad hindavad olemasolevaid kasutajakoolituse programme ja millised on ootused nende täiendamiseks, koostati ankeetküsitlus. Küsitlus on sobilik kogumaks andmeid nähtuste kohta, mida vahetult vaadelda ei saa, näiteks inimeste arvamused ja hoiakud. Küsitluse suurimaks eeliseks on see, et üldkogumi suhteliselt väikese osa uurimise põhjal on võimalik teha järeldusi terve kogumi kohta.

Ankeetküsitlus (vt Lisa 1) koosnes 16 küsimusest, milledest kolm olid avatud küsimused ja ülejäänud valikvastustega. Ankeet algas sissejuhatavate küsimustega, milledega uuriti, mis teemalised, kus, mis formaadis ja millise kestusega koolitusel vastaja osales (küsimused nr. 1-4). Järgnevad küsimused (nr. 5-7) keskendusid tagasisidele läbitud koolituste kohta. Küsimus nr. 6 sisaldas viite alaküsimust, millega paluti neljapunktilisel skaalal hinnata läbitud koolituse kohta esitatud väiteid. Küsimustega nr. 8-12 sooviti teada saada vastajate eelistusi tulevaste koolituste osas. Viimaste küsimustega (nr. 13-16) koguti andmeid vastajate tausta kohta. Küsimuste koostamisel võeti arvesse kirjanduse ülevaates esile toodud uuringuid ja seisukohti (Van Fleet & Antell, 2001; Xie & Bugg, 2009; Ruthven, 2010; Julien & Hoffman, 2008; Koolitaja käsiraamat, 2011).

Algselt oli plaanitud andmekogumiseks ankeetküsitlust jagada vaid pärast koolitust eestikeelse kirjanduse osakonnas ja haruraamatukogudes kohapeal, kuid peale teenindusdirektori ja infoteeninduse pearaamatukoguhoidjaga arutamist tehti kavasse muudatused. Saamaks rohkem vastuseid otsustati lisada elektrooniline küsitlus raamatukogu koduleheküljele ja kaasata uuringusse ka võõrkeelse kirjanduse osakond. Elektrooniliseks küsitluseks sobiva keskkonna otsingul peeti oluliseks keskkonna lihtsust ja kasutusmugavust, erinevat tüüpi küsimuste kasutamisevõimalust, andmete ekspordivõimalust ja küsitluse perioodi pikkust. Valituks osutus Connect.ee, mis vastas kõikidele tingimustele ja lisaks on tegu eestikeelse keskkonnaga. Elektrooniline küsitlus koostati Connect.ee keskkonnas ja Tallinna Keskraamatukogu koduleheküljele lisati link küsitlusele. Elektroonilise ankeedi küsimused olid identsed paberankeediga.

Uuringu kvaliteedi tõstmiseks viidi läbi eeluuring, mis võimaldas välja selgitada, kas küsimused on vastajatele arusaadavad, kas aitavad uurimisküsimustele vastata ja kui palju aega kulub küsimustele vastamiseks. Eeluuring viidi läbi 10. detsembril 2013. Eestikeelse kirjanduse osakonnas toimunud rühmakoolitusele oli registreerunud viis osalejat, kellest kohale tuli kolm. Kõik täitsid pärast koolituse läbimist ankeedi. Eeluuringu tagajärjel ankeeti muudatusi ei tehtud. Eeluuringuga kogutud andmeid uurimistöö tulemuste analüüsis ei kasutatud.

Põhiküsitlus viidi läbi 20. jaanuaril - 16. märtsil 2014. Valimiks oli antud perioodil eestikeelse kirjanduse osakonnas, võõrkeelse kirjanduse osakonnas või mõnes haruraamatukogus kasutajakoolitusel (rühma- või individuaalkoolitusel) osalenud täiskasvanud kasutajad.

Kuna koolitused toimuvad pidevalt erinevates haruraamatukogudes ja struktuuriüksustes, ei olnud töö autoril füüsiliselt võimalik kõikidel koolitustel ise kohal viibida ja küsimustikku jagada. 16. jaanuaril 2014. aastal saatis autor kirja raamatukogu listi (vt Lisa 2), milles paluti koolituste läbiviijatel peale koolitust jagada osalejatele paberkandjal ankeedid. Küsitlusele oli võimalik vastata ka elektrooniliselt Connect.ee keskkonnas, millele viitas link Keskraamatukogu koduleheküljelt. 14. veebruaril saadeti listi vastamise meeldetuletus.

Kuna töö autoril puudub vene keele oskus, kasutati vaid eestikeelset ankeeti, mis oluliselt piiras ankeedi täitmise võimalusi võõrkeelse kirjanduse osakonnas ja haruraamatukogudes, kus on suur venekeelne kasutajaskond.

Küsitluse läbiviimise perioodil osales koolitustel 651 inimest, neist eestikeelse kirjanduse osakonnas 47%, mõnes haruraamatukogus 44% ja võõrkeelse kirjanduse osakonnas 9%. Kokku vastas ankeetküsitlusele 80 Tallinna Keskraamatukogus koolitusel osalenud inimest, neist üks vastas elektroonilisele ankeedile. Seega küsitlusele vastanute protsent on 12,3. 80-st täidetud ankeedist ei võetud arvesse 14 ja seega arvestatakse uurimistöös 66 kasutaja vastuseid. Mitteamvestamist põhjustasid vastused küsimusele nr 1 (Millisel koolitusel osalesid?). 14 vastajat oli valinud mitu varianti korraga ja seetõttu ei olnud võimalik selgeks teha, millisele koolitusele tagasisidet antakse. Tagantjärele tuleb tunnistada, et nimetatud küsimus võinuks jääda ankeeti panemata. Individuaalkoolitustel tegeletakse tihti erinevate teemadega ja vastajatel võis olla keeruline neid üksteisest eristada ning vaid üks sobiv vastusevariant valida (nt „Arvuti algõpe, Internet ja infoallikad“, „E-teenused“ –kõiki loetletud teemasid võib ühe koolituse käigus katta).

Küsimust nr. 12 (Millisel teemal veel sooviksin raamatukogus koolitust?) oleks võinud täpsemini sõnastada, kuna mitmed vastajad kirjutasid vastuseks esimese küsimuse vastusevariantideks olnud koolitusi.

2.2 Andmete analüüs

Andmeanalüüsi meetodiks oli vastuste analüüs-süntees. Eesti keskraamatukogudes läbiviidud struktureeritud intervjuude vastuste salvestamiseks ja töötlemiseks kasutati tabelarvutusprogrammi Excel. Keskraamatukogude juhtide vastused grupeeriti ühiste tunnuste alusel. Andmeid analüüsiti ning tulemusi esitati anonüümselt. Iga vastaja sai märgistatud tähega A kuni P. Tähti kasutati tsitaatide esitamisel.

Tallinna Keskraamatukogus kasutatud ankeetküsitluse vastused salvestati ja analüüsiti statistikaprogrammis SPSS. Ankeetküsitluse kinniste küsimuste vastused eelkodeeriti ja vastuste variantidele lisati numbrilised koodid. Saadud ankeetidest sisestati vastused SPSS programmi edasiseks analüüsiks. Ankeetküsitluse vastuste analüüsimiseks kasutati kirjeldava statistika meetodeid. Esiteks toodi tulemused välja

kõikide vastajate lõikes. Seejärel analüüsiti vastuseid erinevate gruppide võrdluses tuvastamaks, kas gruppide vastuste vahel on erinevusi. Gruppidega käsitleti erinevatel koolitustel, individuaal- ja rühmakoolitusel, eestikeelse kirjanduse osakonnas ja mõnes haruraamatukogus koolitusel osalenuid, erinevaid vanusegruppe, mehi ja naisi, erineva haridustaseme ja tegevusvaldkonnaga vastajaid. Kui erinevusi ei ilmnenu, siis töö tulemuste osas seda esile ei tooda.

Osad vastajad ei vastanud kõikidele ankeedi küsimustele ja seega küsimuste lõikes vastajate arv erineb.

3. TULEMUSED JA JÄRELDUSED

Peatükis antakse ülevaade Eesti keskraamatukogude juhtide seas läbi viidud intervjuude ja Tallinna Keskraamatukogus koolitusel osalenute seas läbi viidud ankeetküsitluse tulemustest, analüüsitakse tulemusi ja võrreldakse kirjanduses esitatud seisukohtade ja uuringute tulemustega. Peatükk koosneb järgmistest alapeatükkidest: „Keskraamatukogudes läbiviidud intervjuude tulemused“, „Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluse tulemused“ ja „Uurimistöö järeldused“.

3.1 Keskraamatukogudes läbiviidud intervjuude tulemused

Alapeatükis antakse ülevaade Eesti keskraamatukogudes toimuvatest kasutajakoolitustest. Peatükk põhineb keskraamatukogude juhtidega läbiviidud intervjuudel. Intervjuude käigus uuriti, kas raamatukogu pakub kasutajakoolitust ja millistes formaatides koolitused toimuvad, millised on koolitusteemad ja koolituste sihtrühmad, kuidas kasutajaid koolitustest teavitatakse ning kas ja kuidas kogutakse koolituste kohta tagasisidet.

Individaalkoolitusi korraldavad kõik 16 vastanud raamatukogu ja rühmakoolitusi 15 raamatukogu. Rühmakoolitused on suunatud peamiselt õpilastele; täiskasvanud kasutajatele pakutakse individaalkoolitusi. Rühmakoolituste mittekorraldamise üks põhjus on, et selleks ei ole piisavalt soovijaid.

Intervjueeritav N vastas:

Juhuslike inimeste gruppe ei teki, igal inimesel on oma ajakava ja tegemised.

Intervjueeritav F lisas:

Täiskasvanutele väljakuulutatud grupikoolitusi on püütud korraldada, aga huvilisi ei leidunud.

Tulemused näitavad, et koolitusteemadest on enimlevinud andmebaaside ja kataloogide kasutamine, raamatukogu kasutamise õpetamine ja arvutikoolitused (vt

Tabel 1). Teemaatiliste koolitustena nimetati erinevaid muusikalisi raamatukogutunde, raamatu ajalugu, raamatu parandamise võtteid, keeleklubisid ja seebitegemist.

Tabel 1. Koolituste teemad

Koolituse teema	Raamatukogude arv
Andmebaaside ja kataloogide kasutamine	15
Raamatukogu kasutamine	10
Arvutikoolitused	8
Temaatilised koolitused	6
Interneti kasutamine	4
Raamatukogu kodulehekülge	4

Koolituste sihtrühmadeks peavad rahvaraamatukogud peamiselt õpilasi ja tavakasutajaid (vt Tabel 2).

Tabel 12. Koolituste sihtrühmad

Koolituste sihtrühmad	Raamatukogude arv
Õpilased	14
Tavakasutajad	13
Eakad	5
Töötud	4
Üliõpilased	3
Kolleegid teistest raamatukogudest	1
Lapsevanemad	1

Tabel 3 (lk 39) näitab, et lugejate koolitustest teavitamisel on enimlevinud viisiks Interneti erinevad võimalused, mida toodi esile 15 korral. Internetis kasutatakse nii raamatukogu kodulehekülge, Facebooki kui e-posti. Populaarsed on ka kuulutused raamatukogus ja kokkulepped asutustega, milleks enamasti on kool. Individuaalse

lähenemise all mõeldakse lugejate teavitamist vestluse käigus või lugejaks registreerimisel. Neli raamatukogu oma lugejaid koolitustest ei teavita.

Tabel 3. Koolitustest teavitamise viisid

Teavitamise viisid	Raamatukogude arv
Internet	15
Kuulutused raamatukogus kohapeal	8
Kokkulepped asutusega	8
Individuaalne lähenemine	5
Kohalik meedia	4
Ei teavita	4
Väljaspool raamatukogu	2

Raamatukogudes, kus ei teavitata oma kasutajaid koolitustest, tehakse koolitusi ilma kindla ajakavata. Väljakuulutatud kasutajakoolitusi on püütud teha, kuid huvilisi ei leidunud.

Intervjueeritav I kommenteeris:

Elu on näidanud, et väikeses linnas kindlat koolituskava kellaajaliselt ning kuupäevaliselt paika panna pole mõtet. Soovijaid kas pole üldse või on mõni üksik. Nende inimestega on lihtsam tegeleda töö käigus, selleks on alati kas teenindusosakonna juhataja või raamatukoguhoidja kohapeal.

Intervjueeritav O vastas:

Tihti toimuvad individuaalsed koolitused spontaanselt, töö käigus, kui tekib vajadus õppijale andmebaase tutvustada.

Käesolevale uuringule vastavalt kogub pidevalt koolituste kohta tagasisidet üks raamatukogu. Tagasiside andmiseks on võimalik täita ankeet raamatukogu koduleheküljel või paberankeet raamatukogus kohapeal. Enamasti ei koguta tagasisidet regulaarselt. Mõnes raamatukogus tehakse seda lugejaküsitluse käigus, kus

uuritakse ka koolituse valdkonda. Paaris raamatukogus on levinud praktika, kus raamatukoguhoidjad annavad hinnangu koolituse lõpus, lähtudes sellest, kas koolitav on käsitlenud teema omandanud või edaspidi kasutab omandatud oskusi. Tagasisidet saadakse kasutajatelt ka suuliselt.

Tagasiside kogumise kohta ütles intervjueritav O:

Koolituse kasu näitab ka omandatud oskuste kasutamine järgmisel raamatukogu küllastamise korral.

Intervjueritav N vastas:

Vahetu hinnang antakse koolituse järel, kas teemast on aru saadud, väikesed praktilised ülesanded.

Intervjueritav P lisas:

Otseselt tagasisidet ei koguta, kuid suuliselt kuulevad raamatukoguhoidjad inimeste suhtumist ja arvamusi koolituste õnnestumise ja ebaõnnestumise kohta.

Intervjuudes rõhutati kasutajakoolituse olulisust raamatukogudes ja toodi esile, et kasutajakoolituse osatähtsus raamatukogutöös suureneb pidevalt ning järjest enam peab panustama mitmekülgsesse ja sisukasse kasutajakoolitusse. Intervjueritavate hinnangul nõuab vanemaealiste kasutajate koolitamine rohkem pingutamist kui noorte puhul.

Intervjueritav E:

Usun, et kasutajakoolituse tegemine erineb suurtes raamatukogudes ja maakohtades. Näha on, et paremini saavad raamatukogus hakkama noored ja üliõpilased, kellel on ka teiste raamatukogude kasutamise kogemus olemas. Pikaajalistel töötutel ja vanemaealistel puudub tihti elementaarne arvuti kasutamise oskus ning neid tuleb rohkem abistada ja nõustada.

Intervjueritav L:

Lapsed kasutavad õpetatud teenuseid hästi, vanemad täiskasvanud ei soovi eriti arvutiga kataloogis käia.

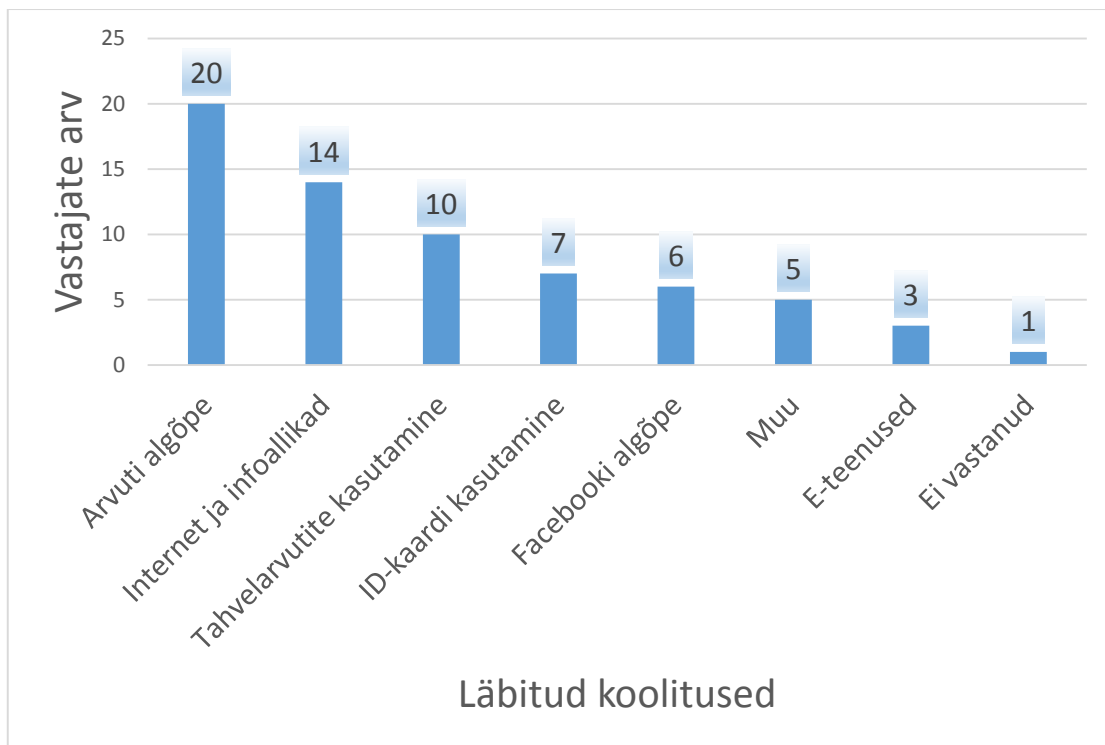
3.2 Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluse tulemused

Järgnevalt antakse Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluse tulemuste põhjal ülevaade raamatukogus läbitud koolitustest ja tagasisidest nende kohta, eelistustest tulevaste koolituste osas ja ankeetküsitlusele vastanute taustast.

3.2.1 Läbitud koolitused

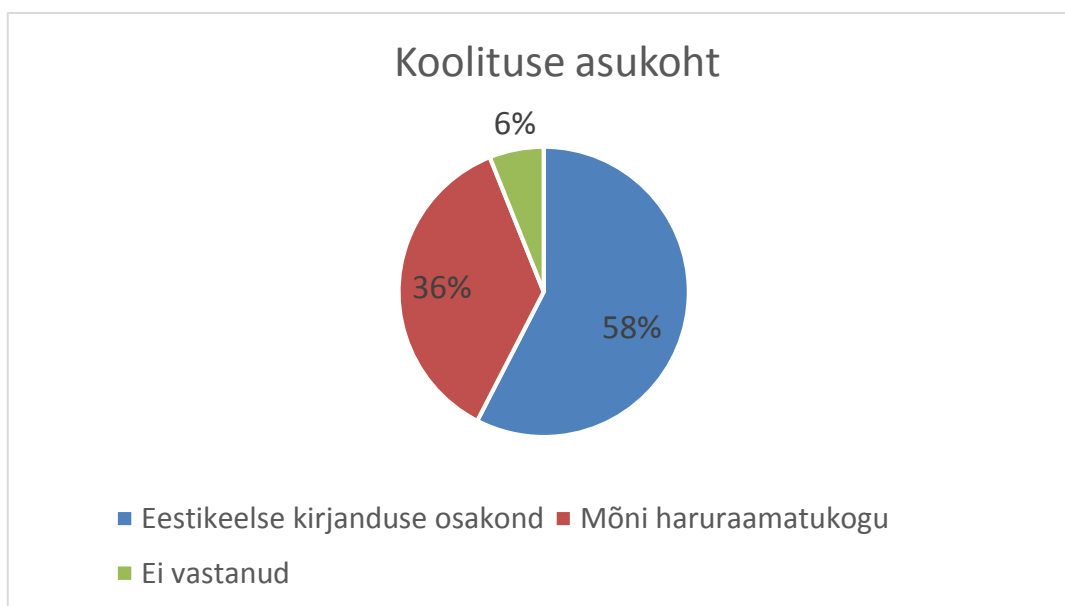
Alapeatükis on esitatud andmed läbitud koolituste kohta ja hinnangud nendele.

Koolitustest kõige populaarsem oli „Arvuti algõpe“, mille oli läbinud 20 vastajat. Populaarsusest järgmised olid „Internet ja infoallikad“ ning „Tahvelarvutite kasutamine“. Koolituse „ID-kaardi kasutamine“ läbis seitse, „Facebooki algõpe“ kuus ja „E-teenused“ kolm vastajat. Variandi „Muu“ oli valinud viis vastajat (vt Joonis 1 lk 42). Variandi „Muu“ all märgiti: Excel, arvutiabi, Windows 8 kasutamise konsultatsioonid, sülearvuti seadistus, e-postkasti kasutus. Mitte ükski vastaja ei läbinud „Internetiturvalisuse“, „Noored emad tagasi tööturule“, „Raamatukogu kodulehekülje“, „Sugupuu uurimise“ ega „Tööotsija“ koolitust.

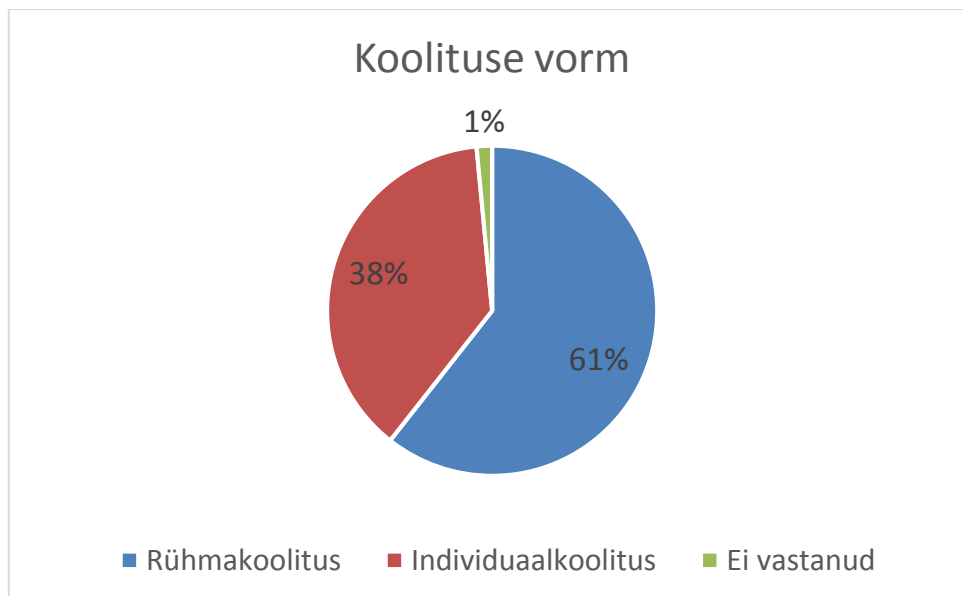
Joonis 1. Läbitud koolituste jaotus

Küsitlusele vastanud 66-st inimesest käis koolitusel eestikeelse kirjanduse osakonnas 38 ja mõnes haruraamatukogus 24 inimest. Võõrkeelse kirjanduse osakonnast ei tulnud ühtegi vastust (vt Joonis 2), mis on seletatav vaid eestikeelse ankeedi kasutamisega. Vaid eestikeelne ankeet pärssis vastuste arvu ka haruraamatukogudest, kus on suur venekeelne kasutajaskond.

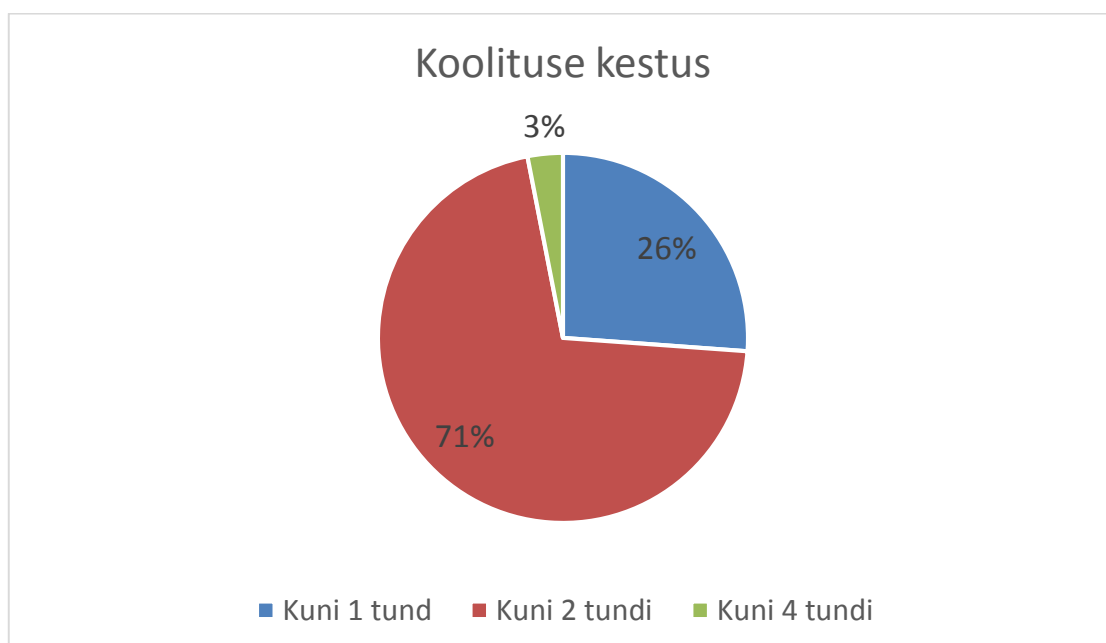
Joonis 2. Koolituse asukoht

Tulemused näitavad, et küsitlusele vastanutest osales individuaalkoolitusel 25 ja rühmakoolitusel 40 inimest (vt Joonis 3).

Joonis 3. Koolituse vorm

Vastavalt saadud andmetele kestis 46 koolitust kuni kaks tundi, 17 kuni üks tund ja kaks kuni neli tundi (vt Joonis 4).

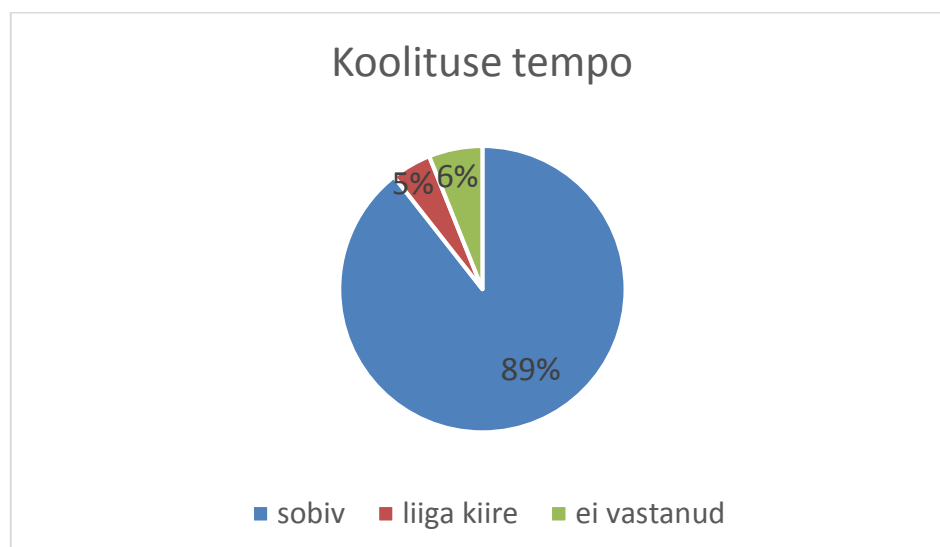
Joonis 4. Koolituse kestus

Analüüsidest selgus, et koolituse kestus on otseselt seotud koolituse formaadiga. Peaaegu kõik rühmakoolitused kestsid kuni kaks tundi ja üle poolte individuaalkoolitustest kuni üks tund (vt Tabel 4).

Tabel 4. Koolituse formaadi ja kestuse seos

	Koolituse kestus			Kokku
	kuni 1 tund	kuni 2 tundi	kuni 4 tundi	
rühmakoolitus	1	38	0	39
individuaalkoolitus	16	7	2	25
Kokku	17	45	2	64

Koolituse tempot pidas sobivaks 59 vastajat ja liiga kiireks kolm rühmakoolitusel osalenut. Mitte ühegi vastaja arvates ei olnud koolituse tempo liiga aeglane (vt Joonis 5).

Joonis 5. Koolituse tempo

Kuuenda küsimuse puhul hinnati läbitud koolituse kohta käivaid väiteid neljapallilisel skaalal ja arutati välja keskmine näitaja iga väite kohta (vt Tabel 5 lk 45). Mida suurem on saadud tulemus, seda tugevamini antud väitega nõustuti (1 – üldse ei nõustu, 4 – täielikult nõustun). Kõikide alaküsimuste juures andsid vastajad läbitud koolituse erinevate aspektide kohta kõrgeid hinnanguid.

Tabel 5. Koolitustele antud hinnangud

	Vastajaid	Keskmine
Koolitus sisaldas piisavalt praktilist tegevust	58	3,47
Koolitus oli hästi ette valmistatud	57	3,68
Koolitaja rääkis piisavalt selgelt	59	3,73
Sain vastused kõikidele oma küsimustele	58	3,57
Plaanin koolitusel omandatud tulevikus kasutada	60	3,75

Ankeedi vastustest selgus, et 60 vastajat (90,9%) soovitaks läbitud koolitust teistele ja üks vastaja (1,5%) ei soovitaks. Ainuke vastaja, kes ei soovitaks läbitud koolitust teistele, ei põhjendanud seda.

3.2.2 Eelistused tulevaste koolituste osas

Käesolevas alapeatükis koondatakse osalejate seisukohad koolituste kestuse, iseseisvate tööde, e-koolituste ja edasiste eelistuste osas.

Kõige rohkem ehk 30 vastaja arvates võiks koolitus kesta kuni 2 tundi. Peaaegu võrdselt jagunesid arvamused nende vahel, kes sooviksid koolituse kestuseks kuni 1 tund ja kuni 4 tundi. Üks vastaja soovis üle 4 tunni pikkust koolitust (vt Tabel 6).

Tabel 6. Vastajate eelistused koolituse kestuse suhtes

Koolitus võiks kesta	Sagedus	Osakaal vastustest
kuni 1 tund	15	22,7%
kuni 2 tundi	30	45,5%
kuni 4 tundi	13	19,7%
üle 4 tunni	1	1,5%
ei vastanud	7	10,6%
Kokku	66	100%

Kui ligi kolmveerandi toimunud koolituste kestuseks oli märgitud kuni kaks tundi ja veerandi koolituste puhul kuni üks tund, siis ligi veerand vastajatest avaldas arvamust,

et koolitus võiks kesta kuni neli tundi või enam, ligi poolte vastajate arvates kuni kaks tundi ja ligi veerand vastajad eelistab kuni ühetunnist koolitust (vt Tabel 7). Vastajate seas on seega soov ka pikemate koolituste järele (kuni 4h kestusega oli 3% koolitusi, aga kuni 4h või pikemate järgi on soov 20% vastajatest).

Tabel 7. Läbitud koolituse kestuse ja soovitud koolituse kestuse seos

		Koolitus võiks kesta				Kokku	
		kuni 1 tund	kuni 2 tundi	kuni 4 tundi	üle 4 tunni		
Koolituse kestus	kuni 1 tund	Arv	10	6	0	0	16
		%	62,5%	37,5%	0,0%	0,0%	100,0%
	kuni 2 tundi	Arv	5	23	11	1	40
		%	12,5%	57,5%	27,5%	2,5%	100,0%
	kuni 4 tundi	Arv	0	0	2	0	2
		%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
Kokku	Arv	15	29	13	1	58	
	%	25,9%	50,0%	22,4%	1,7%	100,0%	

Nagu tabelist 8 on näha, soovitakse pikemaid, kuni nelja tunniseid koolitusi pigem rühmakoolitusel osalejate seas, samas kui individuaalkoolitustel tuntakse huvi eeskätt lühemate, kuni ühe tunniste koolituste vastu.

Tabel 8. Koolituse vormi ja soovitud koolituse kestuse seos

		Koolitus võiks kesta				Kokku
		kuni 1 tund	kuni 2 tundi	kuni 4 tundi	üle 4 tunni	
rühmakoolitus	Arv	2	22	10	1	35
	%	5,7%	62,9%	28,6%	2,9%	100,0%
individuaalkoolitus	Arv	13	8	3	0	24
	%	54,2%	33,3%	12,5%	0,0%	100,0%
Kokku	Arv	15	30	13	1	59
	%	25,4%	50,8%	22,0%	1,7%	100,0%

49 vastajat (74,2%) leidsid, et koolitus peaks sisaldama iseseisvat ülesannet testimaks koolituse jooksul omandatud teadmisi, 9 vastajat (13,6%) ei soovinud iseseisvat ülesannet koolitusel läbida. Erinevus oli rühmakoolitusel ja individuaalkoolitusel osalenute hulgas, kus individuaalkoolitusel osalenute hulgas oli iseseisva ülesande soovijate hulk 20% võrra suurem kui rühmakoolitusel osalenute hulgas (vt Tabel 9).

Tabel 9. Iseseisva ülesande soovijate võrdlus koolituse formaadist lähtuvalt

		Koolitus võiks sisaldada iseseisvat ülesannet		Kokku
		jah	ei	
rühmakoolitus	Arv	25	8	33
	%	75,8%	24,2%	100,0%
individuaalkoolitus	Arv	24	1	25
	%	96,0%	4,0%	100,0%
Kokku	Arv	49	9	58
	%	84,5%	15,5%	100,0%

Selgus, et 45 vastajat (68,2%) olid huvitatud võimalusest Interneti vahendusel iseseisvalt läbida raamatukogu poolt pakutavaid koolitusi, 18 vastajat (27,3%) ei tundnud selle võimaluse vastu huvi.

Võimalusest Interneti vahendusel iseseisvalt läbida raamatukogu poolt pakutavaid koolitusi olid huvitatud pigem naised, kelle taoline soov oli ligi 20% suurem kui meestel (vt Tabel 10).

Tabel 10. Soov Internetis ise koolitusi läbida meeste ja naiste võrdluses

		Tahan internetis ise koolitusi läbida		Kokku
		jah	ei	
mees	Arv	8	6	14
	%	57,1%	42,9%	100,0%
naine	Arv	35	12	47
	%	74,5%	25,5%	100,0%
Kokku	Arv	43	18	61
	%	70,5%	29,5%	100,0%

Vastajad said vabas vormis teha ettepanekuid koolituste muutmise ja uute koolitusteemade osas, kuid väga vähesed kasutasid antud võimalust.

Küsimusele „Mida muudaksin koolituse juures?“ vastates töid neli inimest esile, et nad ei muudaks midagi. Kaks vastajat soovisid pikemat koolitust ja veel kuus vastajat muudaksid koolituse kestust, aga ei oldud täpsustatud, mis suunas. Üks vastaja arvas,

et koolitus võiks olla mitmes osas ja üks vastaja palus rohkem praktilisi ülesandeid. Lisaks tänati võimaluse eest osaleda tasuta arvutikoolitusel.

Küsimusele „Millisel teemal veel sooviksin raamatukogus koolitust?“ vastates toodi mitmel juhul esile teemasid, millel raamatukogu juba pakub koolitust. Need olid enamasti seotud arvutite ja Interneti turvalisusega.

Kaks vastajat tundsid huvi e-raamatute teemalise koolituse vastu. Üks vastaja soovis kesktaseme arvutikoolitust ja üks õppida mälu pulga kasutamist. Vastaja nr 56 avaldas arvamust, et

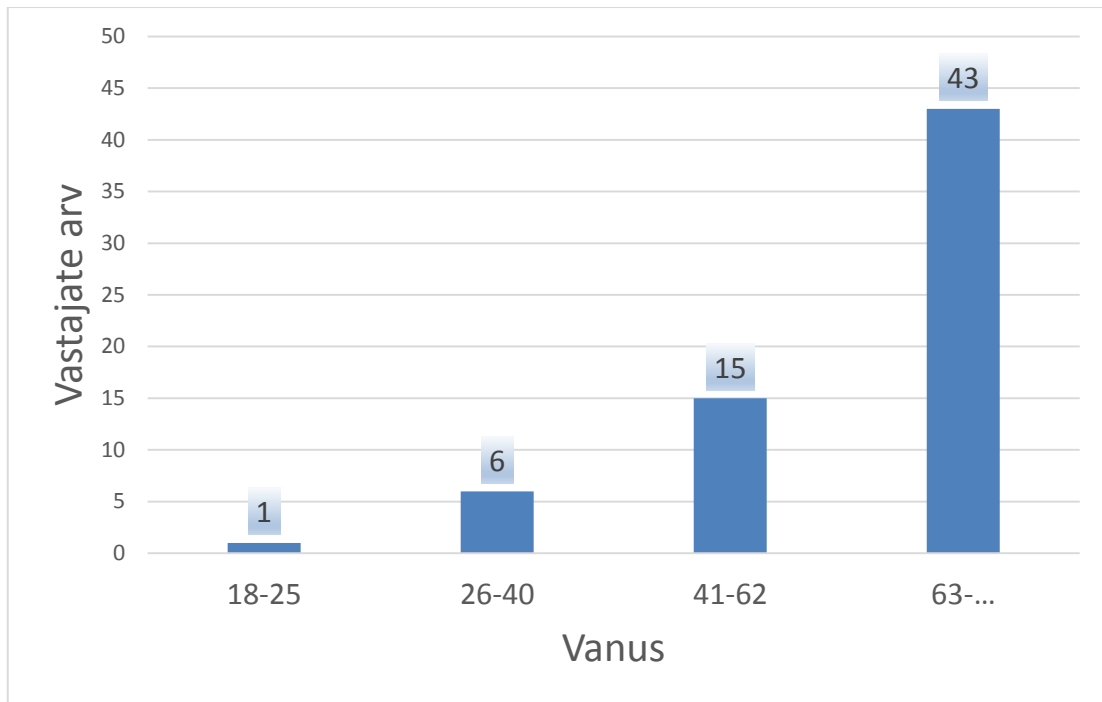
võiks olla linkide kogu teistes maailma raamatukogudes pakutavatest koolitustest kasvõi inglise keeles.

Kokkuvõtteks saab öelda, et kõik soovitud koolitusteemad olid seotud kas arvutite või Interneti kasutamisega.

3.2.3 Vastajate taust

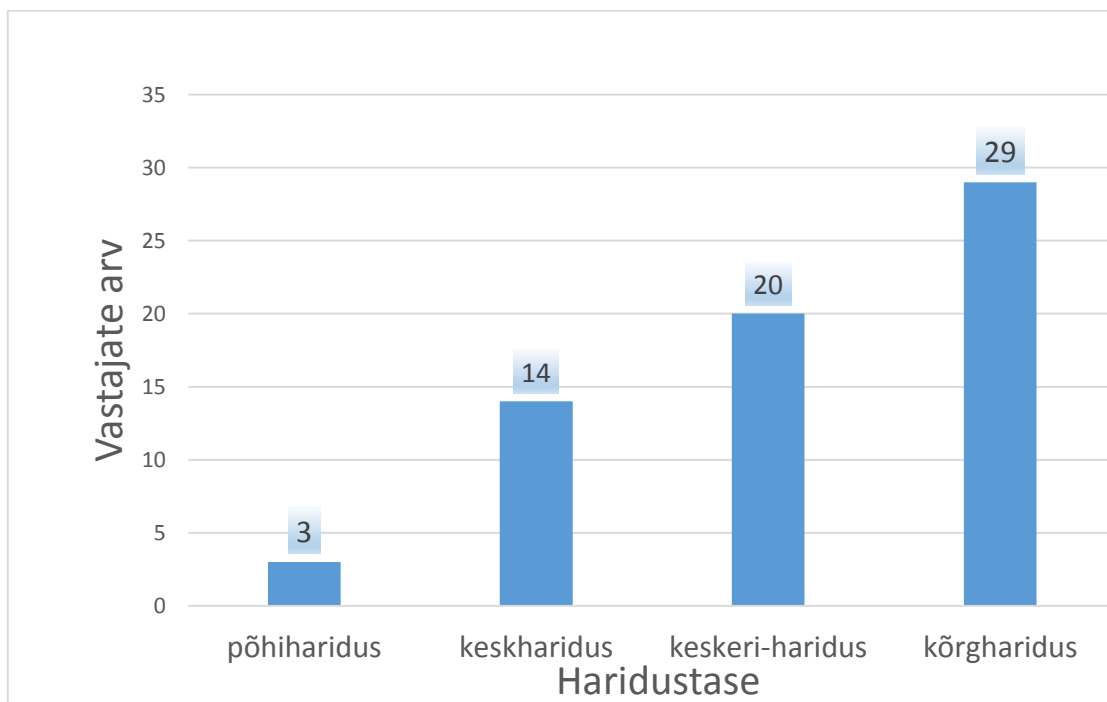
Vastajate tausta analüüsidest selgus, et neist olid naised 49 (74,2%) ja mehed 15 (22,7%). Kõige rohkem ehk 43 vastajat (65%) kuulus vanuserühma 63 või vanem. Kuni 40-aastaste osakaal oli alla 11% ehk seitse vastajat, kusjuures vanuserühma 18-25 kuulus ainult üks vastaja (vt Joonis 6 lk 49).

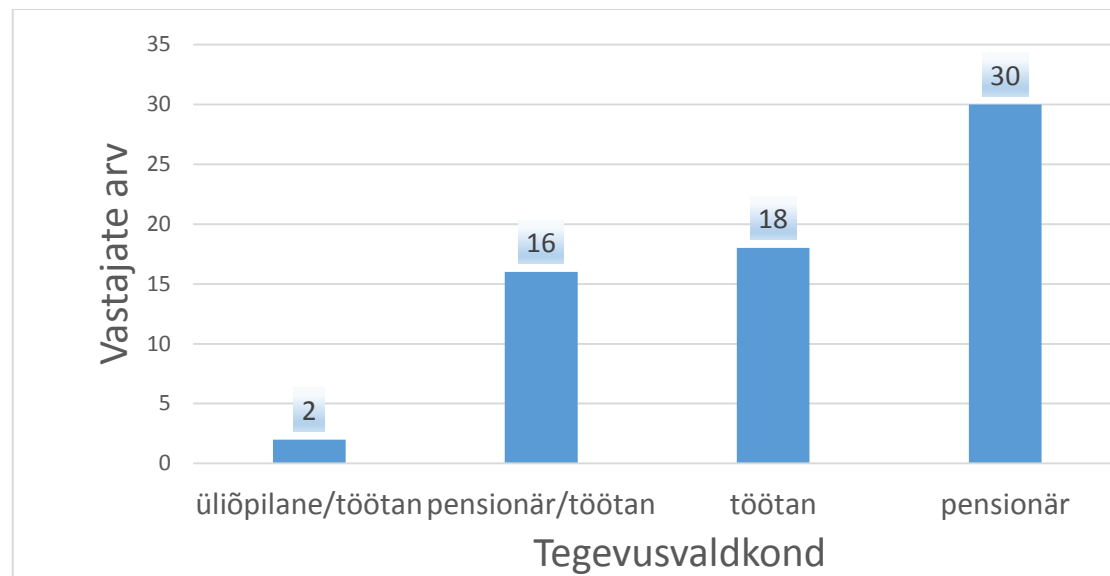
Joonis 6. Vastajate vanuseline jaotus.

Vastavalt saadud andmetele on kõige rohkem vastajaid kõrgharidusega – 29. Keskeri-haridusega on 20 ja keskharidusega 14 vastajat. Põhiharidusega on vaid kolm vastajat. Seega 95% vastajatest on vähemalt kesk(eri)haridusega ja ligi pooled on kõrgelt haritud (vt Joonis 7).

Joonis 7. Vastajate haridustaseme jaotus

Selgus, et küsitlusele vastanutest 30 olid pensionärid, 18 töötasid, 16 olid pensionärid/töötasid ja kaks olid üliõpilased/töötasid (vt Joonis 8).

Joonis 8. Vastajate tegevusvaldkonna jaotus

3.3 Uurimistöö järeldused

Antud alapeatükis võrreldakse Eesti keskraamatukogude juhtidega läbiviidud intervjuude ja Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluse tulemusi ülevaatekirjanduse peatükis esitatud uuringute ja seisukohtadega.

3.3.1 Kasutajakoolitus Eesti keskraamatukogudes. Järeldused

Kõik 16 vastanud keskraamatukogu pakuvad oma kasutajatele koolitusi, mis on väga hea näitaja. Näiteks Kanadas läbi viidud uuringus selgus, et vaid 36% küsitlusele vastanud 152-st rahvaraamatukogudest pakuvad oma kasutajatele formaalseid koolitusi (Julien & Breu, 2005). Selline suur erinevus võib osalt olla tingitud sellest, et Eestis küsitleti vaid keskraamatukogusid, mis on maakonna teiste raamatukogude koolitus- ja nõustamiskeskus.

Koolituste teemad Eesti keskraamatukogudes enamasti kattuvad kirjanduse ülevaates esile toodud teemadega – andmebaaside ja arvuti ning raamatukogu kasutamise õpetamine. Sarnase rõhuasetusega koolitused tulid esile ka teistes uuringutes (Julien

& Breu, 2005; Julien & Hoffman, 2008; Lai, 2011; Eve *et al*, 2007). Teemad kattuvad ka Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluse tulemustega, kus selgus, et populaarseimad on arvuti ning Interneti ja infoallikate koolitused. Antud valdkonnas ongi rahvaraamatukogud Hardingu (2008) sõnul teinud suurimaid pingutusi ning see on rahvaraamatukogude üks tugevusi.

Regulaarseid koolitusi pakutakse Eesti keskraamatukogudes pigem vähe, levinum on vastavalt vajadusele tekkivad koolitused ja sellest tulenevalt on enamasti tegemist individuaalkoolitustega. Ka Kanada rahvaraamatukogudes läbiviidud uuringutes selgus, et pakutakse pigem informaalset ja vastavalt vajadusele tekkivat koolitust ning regulaarseid koolitusi pakutakse märksa vähem (Julien & Breu, 2005; Julien & Hoffman, 2008). Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluse tulemused individuaalkoolituste laiemat kasutamist otseselt ei kinnita, kuna ankeetküsitlusele vastanutest osales rühmakoolitusel ligi kaks korda rohkem inimesi kui individuaalkoolitusel. See võib olla põhjustatud asjaolust, et regulaarsete- ja rühmakoolituste korraldamine erineb suurtes raamatukogudes ja maakohtades, kus on väiksem kasutajaskond. Regulaarseid rühmakoolitusi on väiksemates raamatukogudes püütud korraldada, aga huviliste puuduse tõttu on sellest loobutud.

Arvamused individuaal- ja rühmakoolituse kasulikkuse osas lahknevad ja ühest arusaama ei ole. Õppija seisukohalt peetakse kõige efektiivsemaks üks-ühele toimuvat õpetamist, aga sellele vastukaaluks on seisukoht, et just rühmakoolitused realiseerivad raamatukogu kogu väärtuse ühiskonnale (Harding, 2008).

Ükski keskraamatukogu ei toonud esile elektroonilise kasutajakoolituse kasutamist ehk arvuti kasutamist õpetamiseks ilma inimesest koolitaja vahenduseta. Nõudlust taolise teenuse järgi tundub siiski olevat, kuna Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud ankeetküsitluses tundis selle vastu huvi 45 vastajat 66-st (68%).

Koolituste sihtrühmad kattuvad Tallinna Keskraamatukogu koolituste sihtrühmadega. Nii Eesti keskraamatukogudes üldiselt kui Tallinna Keskraamatukogus on koolitused suunatud nii tavakasutajatele, vanemaealistele kui ka töötutele. Koolituste sihtrühmadena tulid vanemaealised kasutajad ja töötud esile ka ülevaatepeatükis käsitletud uuringutes (Lai, 2011; Khatun, 2013; Eve *et al*, 2007).

Kasutajate teavitamist koolituste kohta on uuritud vaid ühes uuringus – 2012. aastal Tallinna Keskraamatukogus läbi viidud küsitluses (Lugejate teadlikkus, 2013). Küsitluse tulemusena selgus, et lugejate jaoks kõige mugavamad kohad info saamiseks on ajaleht Pealinn ja raamatukogu Facebooki konto, mis ei tähenda, et ka teiste raamatukogude lugejad eelistaksid samu kanaleid. Eesti keskraamatukogudes on enim levinud teavituskanaliks Internet (15 raamatukogus, sealhulgas Facebooki kahes raamatukogus), kohalikku meediat kasutatakse teavitamiseks neljas raamatukogus. Populaarne variant on ka kuulutused raamatukogus kohapeal. Mitmel raamatukogul Facebooki konto üldse on, seda antud uuringus ei uuritud.

Neli raamatukogu ei teavita oma lugejaid koolitustest üldse, näiteks öeldi, et lugejad on üpris teadlikud koolitustest ja küsivad ise. Teavitama siiski peaks, sest kuigi osad lugejad võivad koolitustest teadlikud olla, kõik lugejad seda kindlasti pole ja ei pruugita olla teadlik kõikidest raamatukogu poolt pakutavatest koolitustest. Inimesed, kes võiksid olla koolitustel osalemist huvitatud, ei pruugi olla raamatukogu püsikasutajad, seega võiks teavitamiseks kasutada kanaleid ka väljaspool raamatukogu, näiteks kohalikku meediat või kuulutustetahvleid. Raamatukogud, mis ei teavita oma kasutajaid koolitustest, töid põhjusena esile, et varem on proovitud teha välja kuulutatud kindla toimumisajaga kasutajakoolitusi, kuid huvilisi oli vaid mõni üksik. Teavitamine iseenesest ei tähenda, et koolitusi peaks korraldama kindlal päeval ja kellaajal, alati on võimalik soovijatega individuaalselt koolituse aeg kokku leppida.

3.3.2 Kasutajakoolitus Tallinna Keskraamatukogus. Järeldused

Võrreldes 2010. aastal Tallinna Keskraamatukogus läbiviidud küsitlusega (Koolitusvajaduste küsitlus, 2013), on endiselt kõige populaarsem koolitus „Arvuti algõpe“. Info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat peetaksegi teemaks, millesse rahvaraamatukogud on kasutajakoolituse vallas enim panustanud (Harding, 2008).

Peaaegu kõigi vastajate jaoks oli koolituse läbiviimise tempo sobiv, kolme rühmakoolitusel osalenud inimese jaoks liiga kiire. Tempo on oluline, kuna koolituste puhul on vajalik küllaldane ja tagant kiirustamata aeg harjutamiseks (Van Fleet & Antell, 2001; Julien & Hoffman, 2008; Xie & Bugg, 2009).

Küsimusele „Koolitus sisaldas piisavalt praktilist tegevust“ neljapunktilisel skaalal vastates saadi aritmeetiliseks keskmiseks 3,47. Praktiline tegevus koolituse käigus on

vajalik, kuna vanemaealised õpivad edukamalt uusi ülesandeid reaalselt läbi tehes ja efektiivne koolitus peaks järelikult olema võimalikult praktiline (Van Fleet & Antell, 2001; Lai, 2011). Samuti näitavad Ruthveni (2010), Julien & Hoffmani (2008) ja Xie & Bugg (2009) uuringud, et rahvaraamatukogudes koolitustel osalejad eelistavad rohkem praktilist tegevust.

Küsimusele „Koolitus oli hästi ette valmistatud“ neljapunktilisel skaalal vastates saadi aritmeetiliseks keskmiseks 3,68. Just koolituse ettevalmistamisest sõltub suuresti koolituse tulemuslikkus (Koolitaja käsiraamat, 2011, lk 17).

Küsimusele „Koolitaja rääkis piisavalt selgelt“ neljapunktilisel skaalal vastates saadi aritmeetiliseks keskmiseks 3,67. Ladusat esitust peetakse oluliseks, sest vastasel korral ei jõua koolituse sisu osalejateni. Eriti rühmade koolitamisel on tähtis personali esitlusoskused (Ruthven, 2010) ja tehnilise slängi kasutamise vältimine (Xie & Bugg, 2009).

Küsimusele „Sain vastused kõikidele oma küsimustele“ neljapunktilisel skaalal vastates saadi aritmeetiliseks keskmiseks 3,57, mis on tähtis, kuna täiskasvanud õppijate motivatsiooniks on saada vastuseid oma küsimustele (Koolitaja käsiraamat, 2011, lk 17).

Küsimusele „Plaanin koolitusel omandatud tulevikus kasutada“ neljapunktilisel skaalal vastates saadi aritmeetiliseks keskmiseks 3,75. Küsimus näitab, kui kasulikuks peavad vastajad koolitusel omandatud oskusi. Koolituse tajutud kasulikkus on oluline (Xie & Bugg, 2009), kuna vanemaealised õppijad kõigepealt hindavad uue informatsiooni kasulikkust ja alles seejärel paigutavad selle mällu hilisemaks kasutamiseks (Van Fleet & Antell, 2001).

Kõrgetest hinnangutest saab järeldada, et vastajate hulgas on rahulolu läbitud koolitustega kõrge. Seda näitab lisaks kõige selgemini tulemus, et valdavalt vastajad soovitsid koolitust teistele. Sarnaseid kõrgeid hinnanguid raamatukogudes läbitud koolitustele on antud ka eelnevates uuringutes (Eve *et al*, 2007; Xie ja Bugg, 2009; Koolitusvajaduste küsitlus, 2013; Lugejate teadlikkus, 2013).

Soovitud koolituse pikkuse osas on teatav erinevus kirjanduses esitatud seisukohtadega. Küsitlusele vastanutest 22,7% soovib kuni ühe tunni pikkuseid koolitusi ja ülejäänud vastajad eelistavad pikemaid koolitusi, sealhulgas 21,2%

vastanutest tahaks osaleda nelja tunnise või pikema koolitusel. Pikemaid koolitusi soovivad rühmakoolitusel osalejad ning individuaalkoolitusel osalejad eelistavad pigem lühemaid, kuni ühe tunniseid koolitusi. 2010. aasta Tallinna Keskraamatukogu küsitluse tulemused on sarnased. 68-st vastajast pooled eelistasid kuni kahe tunni, veerand kuni ühe tunni ja veerand kuni nelja tunni või pikemat koolitust. Antud uuringus ei olnud küll kõik vastajad ise eelnevalt koolitusel osalenud (Koolitusvajaduste küsitlus, 2013). Samas näiteks Xie & Bugg (2009) soovitasid hoida iga koolitussessioon suhteliselt lühike vältimaks informatsiooni ülekoormust ja Julien & Hoffmani (2008) uuringus soovisid kasutajad pigem lühemaid õppesessioone. Nad ei ole küll täpsustanud, millise kestusega sessioon on lühike, seega jääb see tõlgendamise küsimuseks. Xie & Bugg (2009) uuringus osalejad avaldasid rahulolu sessioonide kahe tunnise pikkuse kohta, seega võib arvata, et nende käsitluses kahe tunnine õppesessioon on lühike.

Mõnevõrra üllatav on tulemus, et ligi kolmveerand vastanutest olid huvitatud võimalusest Interneti vahendusel iseseisvalt läbida raamatukogu poolt pakutavaid koolitusi. Tulemus on üllatav, kuna kõige rohkem vastajaid olid osalenud arvuti algõppe koolitusel ja seega võib eeldada, et nende arvuti kasutamise oskused ei ole kõrgel tasemel. Ka Julien & Hoffman (2008) uuringus eelistati pigem kohapealset juhendajat kui *online* õpetust. Samuti võib eeldada, et selliseid kasutajaid, kes sooviksid koolitusi iseseisvalt Interneti vahendusel läbida, võib olla nende hulgas, kes ei ole veel raamatukogus kohapeal koolitusel osalenud ja ei pruugigi olla teadlikud taolisest võimalusest.

71% Tallinna Keskraamatukogu kasutajatest on naissoost (Tallinna Keskraamatukogu 2014. a tegevuse aruanne, 2015) ja samuti küsitlusele vastanutest on kolmveerand naissoost. Ka kaks eelnevat kasutajakoolitust puudutanud küsitlust Tallinna Keskraamatukogus andsid sarnase tulemuse: 2010. aastal läbi viidud küsitlusel oli 73% vastajatest naised (Koolitusvajaduste küsitlus, 2013) ja 2012. aastal läbi viidud küsitlusel olid 74% vastajatest naised (Lugejate teadlikkus, 2013). Neile kahele küsitlusele vastanutest ei olnud küll kõik ise koolitusel osalenud. Xie & Bugg (2009) poolt läbi viidud uuringus kasutajakoolituse programmis osalenutest moodustasid 73% naised.

Ka vastajate vanuseline jaotus (kuni 40-aastaseid 10% ning 63 aastaseid ja vanemaid 65%) ühtib kirjanduse ülevaates esile toodud uuringutega (Gietzelt, 2001; Eve *et al*, 2007) ja seisukohtadega (Van Fleet & Antell, 2001; Kivisaar, 2013), et vanemaealised moodustavad suure osa kasutajatest, kes registreerivad ennast koolitustele rahvaraamatukogudes. Samuti olid Tallinna Keskraamatukogus varem läbi viidud uuringutes enamus vastajaid vanemad kui 41-aastased (Koolitusvajaduste küsitlus, 2013; Lugejate teadlikkus, 2013).

Tulemuste võrdlemisel mujal maailmas läbiviidud uuringutega tuleks siiski arvestada, et kõik sellised uuringud näitavad ainult konkreetse raamatukogu kasutajate vajadusi, mitte ei näita üldist trendi või detailset informatsiooni, mida võiksid ka teised kasutada. Iga raamatukogu kasutajaskond on erinev oma tausta ja vajaduste poolest ning need vajadused tuleks välja uurida just oma raamatukogu kasutajate käest.

KOKKUVÕTE

Infopädevus on kogu ühiskonnale oluline teema ja rahvaraamatukogusid peetakse sobivaks ja suuteliseks edendamaks infopädevust kasutajakoolituse kaudu. Käesoleva magistritöö eesmärgiks on Eesti keskraamatukogude kasutajakoolituste praktikate kaardistamine ja iseloomustamine ning Tallinna Keskraamatukogu kasutajate eelistuste väljaselgitamine kasutajakoolituse valdkonnas.

Uurimistöös otsiti vastuseid küsimustele, millised on Eesti keskraamatukogude praktikad kasutajakoolituste läbiviimisel ning kuidas Tallinna Keskraamatukogu kasutajad hindavad kasutajakoolituse programme ja millised on ootused nende täiendamiseks?

Eesmärgi täitmiseks ja küsimustele vastamiseks intervjueriti keskraamatukogude juhte ja ankeetküsitleti Tallinna Keskraamatukogus kasutajakoolitusel osalejaid.

Uurimistöö tulemusena selgus, et keskraamatukogud pakuvad oma kasutajatele koolitusi. Enamasti on tegemist individuaalkoolitustega, mis toimuvad ebaregulaarselt. Koolituste teemad põhinevad rahvaraamatukogude tugevustel ja hõlmavad enamasti andmebaaside ja arvuti kasutamist. Koolituste peamine sihtrühm on tavakasutajad, kuid koolitused on suunatud ka vanemaealistele ja töötutele. Lugejate koolitustest teavitamise enimlevinud vahendiks on Internet ja kuulutused raamatukogus kohapeal. Koolituste kohta tagasisidet kogutakse vaid ühes raamatukogus.

Uuringutulemuste najal võib öelda, et Tallinna Keskraamatukogu kasutajad hindavad kõrgelt raamatukogus läbitud koolitusi ja on nendega rahul. Ankeetküsitlusele vastajad andsid kõrgeid hinnanguid koolituste sisulisele küljele ja soovitsid läbitud koolitust teistele. Sellest saab järeldada, et rahulolu koolitustega on kõrge.

Uurimistöö tulemusena selgus, et Tallinna Keskraamatukogu kasutajate seas on nõudlus pikema kestusega koolituste järgi. Ligi poolte vastajate arvates võiks koolitus kesta kuni kaks tundi ja veerand soovivad kuni nelja tunnist või pikemat koolitust. Pikemat koolitust soovitakse eeskätt rühmakoolitusel osalejate seas.

Kolmveerand vastajatest soovivad, et koolitus sisaldaks iseseisvat ülesannet testimaks koolituse jooksul omandatud teadmisi. Suurem soov oli individuaalkoolitusel osalenute hulgas. Samuti olid vastajad huvitatud võimalusest Internetis iseseisvalt läbida raamatukogu poolt pakutavaid koolitusi.

Uusi soovitud koolitusteemasid ankeetküsitluse käigus esile ei tulnud.

Lähtuvalt uurimistöö tulemustest soovitab töö autor Eesti keskraamatukogudel läbitud koolituste ja kasutajate soovide kohta tagasisidet koguda, et koolitusprogramme edasi arendada. Koolitustest raamatukogus võiks lugejaid teavitada ning selleks kasutada vahendeid ka väljaspool raamatukogu.

Tallinna Keskraamatukogul soovitab töö autor võimalusel korraldada pikemaid rühmakoolitusi. Koolitustesse võiks lisada iseseisvad ülesanded testimaks koolituse käigus omandatud oskusi. Raamatukogu koduleheküljele võiks koostada koolitused, mida kasutajatel on võimalik iseseisvalt läbida või lisada lingid teiste raamatukogude koolitustele.

Edasistes uuringutes võiks Eesti rahvaraamatukogude ringi kasutajakoolituse analüüsimisel avardada. Tallinna Keskraamatukogus võiks uurida koolituste tulemuslikkust.

Autorile teadaolevalt oli antud töö esimene uuring Eesti keskraamatukogude kasutajakoolituste praktikatest. Käesolevat uurimistööd saab kasutada Tallinna Keskraamatukogus kasutajakoolituse valdkonna edasiarendamisel.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Andretta, S. (2005). *Information literacy: a practitioner`s guide*. Oxford: Chandos Publishing.
- Audson, R.; Essmat, S.; Aabø, S. (2011). Public libraries: A meeting place for immigrant women? *Library and Information Science Research*, 33(3), 220-227. Andmebaas ScienceDirect (12.10.2015).
- Bibliographic instruction. (2003). *International encyclopedia of information and library science*. London: Routledge, lk 37.
- Bruce, C. (1997). The relational approach: A new model for information literacy. *New Review of Information & Library Research*, 3, 1-23. Andmebaas EBSCO Host (12.02.2016).
- Bruce, C. (2002). Information Literacy Research: Dimensions of the Emerging Collective Consciousness. *Australian Academic & Research Libraries*, 31(2). Andmebaas Discovery (12.02.2016).
- Churkovich, M & Oughtred, C. (2002). Can an Online Tutorial Pass the Test for Library Instruction? An Evaluation and Comparison of Library Skills Instruction Methods for First Year Students at Deakin University. *Australian Academic & Research Libraries*, 33(1), 25-38. Andmebaas EBSCO Host (28.01.2014).
- Eesti Rahvusraamatukogu. (02.07.2015). <http://www.nlib.ee/index.php?id=25198> (04.11.2015).
- „Elukestva õppe strateegia 2005-2008“. (s.d.). Haridus- ja teadusministeerium. Arengukavad ja strateegiad. <https://www.hm.ee/et> (09.04.2015).
- Eve, J.; de Groot, M.; Schmidt, A.-M. (2007). Supporting lifelong learning in public libraries across Europe. *Library Review*, 56(5), 393-406. Andmebaas Emerald (05.11.2013).
- EVS-ISO 2789:2014. *Informatsioon ja dokumentatsioon. Rahvusvaheline raamatukogustatistika*. Tallinn: Eesti Standardikeskus.

- Germain, C.A.; Jacobson, T.E.; Kaczor, S.A. (2000). A Comparison of the Effectiveness of Presentation Formats for Instruction: Teaching First-Year Students. *College & Research Libraries*, 61(1), 65-72. Andmebaas EBSCO Host (28.01.2014).
- Gietzelt, D. (2001). Computer and Internet Use among a Group of Sydney Seniors: A Pilot Study. *Australian Academic & Research Libraries*, 32(2), 137-152. Andmebaas Taylor & Francis (02.12.2013).
- Grafstein, A. (2002). A discipline-based approach to information literacy. *The Journal of Academic Librarianship*, 28(4), 197-204. Andmebaas ScienceDirect (05.04.2015)
- Hall, R. (2010). Public Praxis: A Vision for Critical Information Literacy in Public Libraries. *Public Library Quarterly*, 29(2), 162-175. Andmebaas EBSCO Host (03.09.2012).
- Harding, J. (2008). Information literacy and the public library: we've talked the talk, but are we walking the walk? *The Australian Library Journal*, 57(3), 274-294. Andmebaas EBSCO Host (03.09.2012).
- Herring, J.E. (2006). A Critical Investigation of Students' Teachers' Views of the Use of Information Literacy Skills in School Assignments. *School Library Media Research*, 9. Andmebaas Discovery (21.02.2016).
- Holman, L. (2000). A Comparison of Computer-Assisted Instruction and Classroom Bibliographic Instruction. *Reference & User Services Quarterly*, 40(1), 53-60. Andmebaas EBSCO Host (28.01.2014).
- Information literacy: definition* (03.09.2012). <http://www.cilip.org.uk/get-involved/advocacy/information-literacy/pages/definition.aspx> (03.09.2012).
- Johnson, A.M.; Sproles, C; Detmering, R. (2010). Library instruction and information literacy 2009. *Reference Services Review*, 38(4), 676-768. Andmebaas Emerald (10.12.2013).
- Johnson, A.M.; Sproles, C; Detmering, R. (2011). Library instruction and information literacy 2010. *Reference Services Review*, 39(4), 551-627. Andmebaas Emerald (10.12.2013).

Johnson, A.M.; Sproles, C; Detmering, R; English, J. (2012). Library instruction and information literacy 2011. *Reference Services Review*, 40(4), 601-703. Andmebaas Emerald (10.12.2013).

Julien, H. & Breu, R.D. (2005). Instructional practices in Canadian public libraries. *Library & Information Science Research*, 27(3), 281-301. Andmebaas ScienceDirect (10.11.2013).

Julien, H. & Hoffman, C. (2008). Information Literacy Training in Canada's Public Libraries. *Library Quarterly*, 78(1), 19-41. Andmebaas EBSCO Host (15.10.2013).

Kasutajakoolitus. (03.09.2012).

http://web3.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/6805 (03.09.2012).

Kasutajakoolitused. (11.12.2013).

<http://www.keskraamatukogu.ee/lugejale/teenused/koolitused/> (11.12.2013).

Khatun, M. (2013). *Digital Information Literacy of the Oslo Public Library Professionals*. Master Thesis. Tallinna Ülikool, Oslo and Akershus University College of Applied Sciences, Università Degli Studi di Parma.

Kivisaar, B. (2013). Kasutajakoolitused Tallinna Keskraamatukogus. *Raamatukogu*, 4, 16-17.

Koolitaja käsiraamat. (2011). Tallinn: SE&JS.

Koolitusvajaduste küsitlus Tallinna Keskraamatukogu kasutajatele. (04.11.2013).

<http://www.keskraamatukogu.ee/meist/loppenud-kusitlused-ja-tulemused/koolitusvajaduste-kusitlus-tallinna-keskraamatukogu-kasutajatele/> (04.11.2013).

Kraemer, E.W.; Lombardo, S.V.; Lepkowski, F.J. (2007). The Librarian, the Machine, or a Little of Both: A Comparative Study of Three Information Literacy Pedagogies at Oakland University. *College & Research Libraries*, 68(4), 330-342. Andmebaas EBSCO Host (28.01.2014).

Lai, H-J. (2011). Information Literacy Training in Public Libraries: A Case from Canada. *Educational Technology & Society*, 14(2), 81-88. Andmebaas EBSCO Host (15.10.2013).

Lepik, K. (2011). Infopädevuse tutvustamisest ühiskonnas. *Raamatukogu*, 6, 24-25.

Leung, Y.C. (2005). User Education on Circulation Policies. *Journal of Access Services*, 3(1), 37-46. Andmebaas EBSCO Host (03.09.2012).

Lugejakoolitus. (03.09.2012). http://web3.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/144 (03.09.2012).

Lugejate teadlikkus raamatukogus korraldatavatest koolitustest ja üritustest ning rahulolu nendega. (04.11.2013). <http://www.keskraamatukogu.ee/meist/loppenud-kusitlused-ja-tulemused/lugejate-teadlikkus-raamatukogus-korraldatavatest-koolitustest-ja-uritustest-ning-rahulolu-nendega/> (04.11.2013).

A Memorandum on Lifelong Learning. (30.10.2000). http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf (4.12.2015).

Nichols, J.; Shaffer, B.; Shockey, K. (2003). Changing the Face of Instruction: Is Online or In-class More Effective? *College & Research Libraries*, 64(5), 378-388. Andmebaas EBSCO Host (28.01.2014).

Nielsen, B.G & Borlund, P. (2011). Information literacy, learning, and the public library: A study of Danish high school students. *Journal of Librarianship and Information Science*, 43(2), 106-119. Andmebaas Discovery (12.10.2015).

Papen, U. (2013). Conceptualising information literacy as social practice: a study of pregnant women's information practices. *Information Research*, 18(2). <http://www.informationr.net/ir/18-2/paper580.html#.Vwi9lnowCKR> (21.02.2016).

Presidential Committee on Information Literacy: Final Report (03.09.2012). <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential> (03.09.2012).

Raamatukogud. (04.04.2015). <http://www.kul.ee/et/eesmargid-tegevused/raamatukogud> (04.04.2015).

Raamatukogud – Tallinna Keskraamatukogu. (02.02.2016). <http://keskraamatukogu.ee/raamatukogud/> (02.02.2016).

Rahvaraamatukogu seadus. (1998). *RT I 1998*, 103, 1968. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12798044&leiaKehtiv> (04.04.2015).

- Rahvaraamatukogud*. (04.04.2015). <http://www.kul.ee/et/eesmargid-tegevused/raamatukogud/rahvaraamatukogud> (04.04.2015).
- Ruthven, J. (2010). Training needs and preferences of adult public library clients in the use of online resources. *The Australian Library Journal*, 59(3), 108-117.
Andmebaas EBSCO Host (03.09.2012).
- Tallinna Keskraamatukogu 2014. a tegevuse aruanne*. (2015).
http://keskraamatukogu.ee/public/web/dokumendid/aastaruanded/Tallinna_Keskraamatukogu_aastaruanne_2014.pdf (06.04.2015).
- Tallinna Keskraamatukogu arengukava aastateks 2010-2015*. (2010).
http://keskraamatukogu.ee/public/meist/arengukavad/Arengukava_2010-2015.pdf (13.11.2014).
- Tallinna Keskraamatukogu põhieesmärk, missioon ja väärtused*. (11.12.2013).
<http://www.keskraamatukogu.ee/meist/> (11.12.2013).
- The SCONUL Seven Pillars of Information Literacy*. (2011).
<http://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/coremodel.pdf> (04.03.2015).
- UNESCO rahvaraamatukogude manifest*. (04.04.2015).
<http://www.eru.lib.ee/www/index.php/raamatukogundus/dokumendid/rahvaraamatukogud/174-raamatukogundus/dokumendid/rahvaraamatukogud/166-rahvaraamatukogude-manifest> (04.04.2015).
- User education. (2003). *International encyclopedia of information and library science*. London: Routledge, lk 646-648.
- Van Fleet, C. & Antell, K. E. (2001). Creating CyberSeniors: Older Adult Learning and Its Implications for Computer Training. *Public Libraries*, 41(3), 149-155.
Andmebaas EBSCO Host (17.11.2013).
- Viigipuu, K. (2003). *Lugejakoolitus ülikooliraamatukogus: raamatukoguhoidja kui koolitaja*. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Virkus, S. (2003). Information literacy in Europe: a literature review. *Information Research*, 8(4). <http://www.informationr.net/ir/8-4/paper159.html> (21.02.2016).

Xie, B. & Bugg, J.M. (2009). Public library computer training for older adults to access high-quality Internet health information. *Library & Information Science Research*, 31(3), 155-162. Andmebaas ScienceDirect (09.11.2013)

LISAD

Lisa 1. Ankeetküsitlus Tallinna Keskraamatukogus

Lisa 2. Küsimused Eesti keskraamatukogudele

Lisa 3. Kaaskiri krinfosse

Lisa 1. Ankeetküsitlus

Hea koolitusel osaleja. Antud küsimustiku eesmärk on välja selgitada Tallinna Keskraamatukogu lugejate eelistused ja vajadused kasutajakoolituse valdkonnas. Teie tagasiside on väga oluline, kuna aitab raamatukogul pakkuda paremat koolitust. Küsimustik on anonüümne ja isikuandmeid ei küsita. Küsimustik moodustab osa Pirita raamatukogu raamatukoguhoidja Andrus Heintalu magistritööst „Kasutajakoolitus rahvaraamatukogus Tallinna Keskraamatukogu näitel“. Küsimustiku täitmine võtab aega kuni 10 minutit. Aitäh vastamast!

Etteantud vastusevariantidega küsimuste puhul palun tõmba ring ümber sobiva vastusevariandi. Palun vali vaid üks vastusevariant. Palun anna ühes ankeedis tagasisidet vaid ühe koolituse kohta. Kui oled osalenud mitmel erineval koolitusel ja soovid anda tagasisidet ka teiste koolituste kohta, palun kasuta selleks erinevat ankeeti.

1. Millisel koolitusel osalesid?

a) Arvuti algõpe	g) Noored emad tagasi tööturule
b) E-teenused	h) Raamatukogu kodulehekülg
c) Facebooki algõpe	i) Sugupuu uurimise koolitus
d) ID-kaardi kasutamine	j) Tahvelarvutite kasutamine
e) Internet ja infoallikad	k) Tööotsijale
f) Internetiturvalisus	l) Muu (milline?) _____

2. Koolitus toimus

a) eestikeelse kirjanduse osakonnas	b) võõrkeelse kirjanduse osakonnas
c) mõnes haruraamatukogus	

3. Osalesin

- a) rühmakoolitusel   b) individuaalkoolitusel

4. Kui kaua koolitus kestis? _____

5. Koolituse tempo oli

- a) sobiv   b) liiga aeglane   c) liiga kiire

6. *Palun tõmba iga alaküsimuse juures ring ümber sobiva numbri, kus 1 – Üldse ei nõustu ja 4 – Täielikult nõustun.*

a) Koolitus sisaldas piisavalt praktilist tegevust	1	2	3	4
b) Koolitus oli hästi ette valmistatud	1	2	3	4
c) Koolitaja rääkis piisavalt selgelt	1	2	3	4
d) Sain vastused kõikidele oma küsimustele	1	2	3	4
e) Plaanin koolitusel omandatud tulevikus kasutada	1	2	3	4

7. Soovitaksin koolitust teistele

- a) jah   b) ei

Kui ei, siis palun põhjenda

8. Koolitus võiks kesta

- a) kuni 1 tund   b) kuni 2 tundi   c) kuni 4 tundi   d) üle 4 tunni

9. Arvan, et koolitus peaks sisaldama iseseisvat ülesannet testimaks omandatud teadmisi

a) jah   b) ei

10. Olen huvitatud võimalusest Interneti vahendusel iseseisvalt läbida raamatukogu poolt pakutavaid koolitusi

a) jah   b) ei

11. Mida muudaksin koolituse juures? (*Koolituse vormi, sisu, kestust, toimumisaega vms.*)

12. Millisel teemal veel sooviksin raamatukogus koolitust?

13. Sugu   a) mees   b) naine

14. Vanus

a) 18 – 25   c) 41 – 62

b) 26 – 40   d) 63 - ...

15. Kõrgeim omandatud haridustase

a) põhiharidus   b) keskharidus   c) keskeri-haridus   d) kõrgharidus

16. Tegevusvaldkond

a) üliõpilane

d) töötu

b) üliõpilane/töötan

e) pensionär

c) töötan

f) pensionär/töötan

Aitäh küsimustiku täitmise eest! Küsitluse tulemustega on alates maikuust võimalik tutvuda Tallinna Keskraamatukogu koduleheküljel www.keskraamatukogu.ee rubriigi *Lugejaküsitlused* all.

Lisa 2. Keskraamatukogudele saadetud kiri

Lugupeetud raamatukogu juht

Teie poole pöördub Tallinna Ülikooli infoteaduste instituudi magistrant Andrus Heintalu. Koostan uurimistööd teemal „Rahvaraamatukogude kasutajakoolituse praktikad Eesti keskraamatukogude näitel“, mille üheks eesmärgiks on kaardistada kasutajakoolituse hetkeseis Eesti keskraamatukogudes.

Seoses uuringuga palun Teil vastata kasutajakoolitust puudutavatele küsimustele. Samad küsimused saadetakse kõikidele Eesti keskraamatukogudele ja vastuseid kasutatakse üldistatud kujul.

Teie vastused võimaldavad saada ülevaate seni väheuuritud valdkonnast. Magistritöö tulemused võivad pakkuda huvi rahvaraamatukogudele laiemalt ja olla abiks kasutajakoolituse edendamisel.

Küsimustele vastamiseks kulub ca 15 minutit. Võimaluse korral saatke palun tagasiside hiljemalt 30. aprillil.

Koostöö eest tänades

Andrus Heintalu, TLU infoteaduste instituut

e-post: teemenii@tlu.ee

KÜSIMUSED

1. Kas Teie raamatukogu pakub oma kasutajatele koolitusi?
2. Milliseid formaate (individuaal, rühma vm) kasutate?

3. Millistel teemadel kasutajakoolitust korraldatakse?

4. Millistele sihtrühmadele (õpilased, eakad, töötud, tavakasutajad...) kasutajakoolitust läbi viiakse?

5. Kuidas lugejaid teavitatakse koolitustest (kuulutused raamatukogus kohapeal, kodulehekülje kaudu, meili teel vms)?

6. Kas Teie raamatukogus kogutakse koolituste kohta tagasisidet?

7. Kuidas toimub tagasiside (ankeet peale koolitust, kodulehekülje kaudu vms) kogumine?

8. Teie kui erialaspetsialisti kommentaarid lisaks küsimustes toodud aspektidele on väga oodatud!

Tänan vastamast

Andrus Heintalu

Lisa 3. Krinfosse saadetud kiri

Head koolituste läbiviijad. Saadan teile küsimustiku, mille eesmärgiks on välja selgitada Tallinna Keskraamatukogu täiskasvanud lugejate eelistused ja vajadused kasutajakoolituse valdkonnas aitamaks raamatukogul pakkuda asjakohasemat koolitust. Palun antud küsimustik välja printida ja pärast koolitust pakkuda täitmiseks koolitusel osalejatele (nii rühma- kui individuaalkoolitus). Küsimustiku täitmine on vabatahtlik. Kui mõni lugeja ei soovi paberankeeti täita, siis link elektroonilisele ankeedile tuleb raamatukogu koduleheküljele.

Küsitluse toimumise periood on 20. jaanuar kuni 16. märts. Küsimustik moodustab osa Pirita raamatukogu raamatukoguhoidja Andrus Heintalu magistritööst "Kasutajakoolitus rahvaraamatukogus Tallinna Keskraamatukogu näitel". Aitäh abi eest.

Lugupidamisega

Andrus Heintalu

Pirita raamatukogu